

BANÍCKA ŠKOLA V SMOLNÍKU VO SVETLE NOVÝCH POZNATKOV¹

Miroslav Lacko

LACKO, Miroslav. Die Bergschule in Schmöllnitz (Smolník) im Licht der neuen Erkenntnisse. *Historické štúdie*, 2014, 48, pp. 165 – 176.

Die vorliegende Studie stellt einen Beitrag zu den Anfängen des Montanschulwesens in der Habsburgermonarchie in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts dar. Die Schmöllnitzer Bergschule wurde im Jahr 1747 gegründet und ihre Errichtung bildete im Rahmen des hiesigen Oberinspektor-Amtes einen Bestandteil der Maßnahmen zur Unterstützung des Kupferbergbaus im Zips-Gemerer Montangebiet. Der Verfasser erwähnter Maßnahmen, Georg Ernest Multz von Walda, wirkte in Schmöllnitz als Oberinspektor und Verwalter des staatlichen Kupferunternehmens und an der Schule lehrte er aus seinen eigenen Werken – den montanwissenschaftlichen Handschriften. Der Autor in vorliegender Studie wies auch auf mehrere Desinterpretationen dieses Themas hin, die aus ideologischen Gründen entstanden.

Montanschulwesen. Schmöllnitzer. Bergschule. Zips-Gemerer Bergbauegebiet.

Úvod do problematiky

Dejinám banského školstva venovali bádatelia na poli montánej histórie na Slovensku intenzívnu pozornosť už od 60. rokov 20. storočia, výnimkou nie je ani banícka škola v Smolníku. Prvý z nich – známy historik hospodárskych dejín Jozef Vlachovič – publikoval v roku 1964 syntetizujúci pohľad na dejiny banského školstva na území Slovenska v 18. storočí formou rozsiahlej štúdie v zborníku *Z dejín vied a techniky na Slovensku*.² Podľa Vlachoviča nepredstavoval prípad smolnickej školy systematické a inštitucionálne ukotvené vyučovanie, avšak pri jej stručnom hodnotení vychádzal len z publikovaného nariadenia o reforme inšpektorského úradu a banskej správy v oblasti Smolníka z roku 1747. Pritom si treba uvedomiť, že do týchto nariadení úradníci Dvor-

¹ Výskum k predloženej štúdii bol realizovaný vďaka štipendiu Ernsta Macha v rámci Akcie Rakúsko – Slovensko v roku 2012 a s podporou Národného štipendijného programu SR v roku 2013. Autor na tomto mieste ďakuje za všestrannú podporu pri realizácii výskumných pobytov v Rakúsku univ. prof. Dr. Dr. h.c. Thomasovi Winkelbauerovi, riaditeľovi Inštitútu pre rakúsky historický výskum na univerzite vo Viedni.

² VLACHOVIČ, Jozef. Dejiny banského školstva na Slovensku v 18. storočí. In *Z dejín vied a techniky*, 3, 1964, s. 33 – 96.

skej komory vo Viedni často preberali úryvky zo správ nižšie postavených banských úradníkov.³

Na Vlachovičov výskum dejín banského školstva, ktorý zostal nedokončený vinou jeho predčasnej smrti, nadväzovali neskôr viacerí autori. Najintenzívnejšie sa baníckou školou v Smolníku zaoberal Jozef Vozár a publikoval viaceré štúdie. Už v prvej, venovanej rozsahu a úrovni montánných vied pred založením Banskej akadémie v Banskej Štiavnici, upozornil na dovtedy neznáme rukopisy smolníckeho vrchného inšpektora Juraja Ernesta Multza von Walda. Ich vznik dával do úzkeho súvisu so založením baníckej školy v Smolníku v roku 1747.⁴ Žiaľ, J. Vozár zostal len pri formálnom opise Multzových rukopisov bez hlbšej obsahovej a historickej analýzy a uvedené konštatovanie platí aj o ďalších ním publikovaných prác k tejto téme. V roku 1989 uverejnil o predmetnej téme kratší článok v časopise *Rudy*.⁵ Ten rozvinul v deväťdesiatych rokoch 20. storočia v troch príspevkoch, z ktorých najpodrobnejší vyšiel v *Zborníku príspevkov k slovenským dejinám*, ktorý bol vydaný k životnému jubileu Richarda Marsinu v roku 1998.⁶ K Vozárovým príspevkom, obsahovo celkom recyklovaným, treba hneď v úvode vysloviť niekoľko kritických pripomienok.

Okrem nedôslednej jazykovej apretácie⁷ musíme upozorniť aj na niektoré ahistorické – tendenčné Vozárove tvrdenia o zblížovaní slovenského a českého národa, ktoré malo podľa Vozára symbolizovať Multzovo pôsobenie v Smolníku. Takisto v týchto príspevkoch nepostihol kontext konštituovania a vývinu baníckej školy na pozadí spišského štátneho mediarskeho podniku a reforiem štátnej banskej správy.

Na základe Vozárom publikovaných poznatkov prenikli jeho interpretácie aj do ďalších prác o dejinách banského školstva či o dejinách vied. Stalo sa tak i v prípade syntézy dejín geológie, kde boli publikované základné údaje o vzniku baníckej školy a o Multzovom rukopise *Vade Mecum Metallurgicum* z roku 1743, ale opätovne bez

³ Tamže, s. 47 – 48. Viac o ňom LACKO, Miroslav. Historik Jozef Vlachovič (1929 – 1977) a jeho dielo. In *Montánna história*, 4, 2011, s. 214 – 221.

⁴ VOZÁR, Jozef. Rozsah a úroveň banských vied na Slovensku pred založením Banskej akadémie v Banskej Štiavnici. In *Zborník Slovenského banského múzea*, 10, 1981, s. 19 – 52.

⁵ VOZÁR, Jozef. Počiatky vyučovania banských odborníkov pre obvod Košickej komory v Smolníku. In *Rudy*, 37, 1989, 11, s. 349 – 350.

⁶ VOZÁR, Jozef. Počiatky vyučovania banských odborníkov pre obvod Košickej komory. Založenie baníckej školy v Smolníku. In *Zborník príspevkov k slovenským dejinám: k životnému jubileu univ. prof. PhDr. Richarda Marsinu, DrSc.* Bratislava: Slovenský historický ústav Matice slovenskej 1998, s. 281 – 293; VOZÁR, Jozef. Technické a právne vzdelávanie odborníkov pre bane a huty v oblasti Košickej komory. In *Formy a obsah vzdelanosti v historickom procese. Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Smoleniciach 17. – 19. 11. 1997.* Ed. Viliam Čičaj. Bratislava: Veda 1999, s. 106 – 113; VOZÁR, Jozef. 250. výročie založenia baníckej školy v Smolníku. In *Acta montanistica Slovaca*, 2, 1997, 4, s. 381 – 386.

⁷ Jozef Vozár preberá jazyk prameňov na viacerých miestach svojich textov (napr. v texte o Multzovi: „Robí čo môže, aby sa to uskutočnilo. Mnohé poznatky dal na papier, ale nemožno všetko písomne zachytiť.“ VOZÁR, *Počiatky vyučovania banských odborníkov*, s. 284 – 285 a rovnako na iných miestach), ale na druhej strane používa historicky neadekvátnu a nezdôvodnenú terminológiu, keď Multza nazýva prvým riaditeľom baníckej školy (Tamže, s. 285).

podrobnejšej analýzy z hľadiska dejín vied.⁸ Ten istý autor uverejnil rovnaký text aj v publikácii o histórii vysokého banského školstva na území Slovenska.⁹

Najnovšie sa banským školstvom pred rokom 1762 zaoberal Miroslav Kamenický. Kapitola o smolníckej škole v jeho útlej publikácii predstavuje nevedecký a nekritický plagiát vychádzajúci z Vozárových príspevkov.¹⁰ Okrem toho Kamenického brožúra obsahuje i viaceré faktografické nedostatky, na čo poukážeme neskôr.

Po dlhom období recyklovania a opisovania všeobecne známych poznatkov bez akéhokoľvek metodologického ukotvenia a vecnej analýzy dostáva v ostatnom čase výskum dejín banského školstva nové podnety a impulzy. Práve s využitím moderných prístupov a koncepcií súčasného bádania na poli dejín vied dochádza aj k reinterpretácii a významnému progresu v poznaní dejín banského školstva. Do zorného poľa nových výskumov v širokom kontexte dejín vied, ktoré v slovenskej historiografii reprezentujú najmä práce Petra Konečného, sa dostala problematika kameralizmu a jeho vplyvu na realizáciu nových foriem výchovy montánneho úradníctva pre potreby špecializovaného byrokratického aparátu štátnej banskej správy, otázka vzťahu moderného – vedeckého a remeselného – protoindustriálneho riešenia aktuálnych technologických problémov, otázka počiatkov profesijnej špecializácie a materiálových analýz, ako aj viaceré ďalšie – dosiaľ celkom neprebádané témy s prienikmi do dejín hutníctva, chémie a prírodných vied.¹¹

---

⁸ HERČKO, Ivan. História geológie na Slovensku od najstarších čias do roku 1918. In GRECULA, Pavol et al. *História geológie na Slovensku 1*. Bratislava : Štátny geologický ústav Dionýza Štúra 2002, s. 70 – 71.

⁹ Porovnaj HERČKO, Ivan. Baníctvo a banícke školstvo na území Slovenska pred založením Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici. In RYBÁR, Pavol et al. *História baníckeho vysokého školstva na území Slovenska*. Košice : Technická univerzita 2001, s. 16 – 17.

¹⁰ Pozri napr. VOZÁR, *Technické a právne vzdelávanie odborníkov*, s. 107: „Veľké úsilie o výchovu banských odborníkov pre oblasť Košickej komory a pre zriadenie osobitnej inštitúcie pre tento účel vyvinul Juraj Ernest Multz de Walda, ktorého roku 1736 postavila Dvorská komora vo Viedni do čela erárneho baníctva v Smolníku. J. E. Multz de Walda pochádzal z Čiech, kde sa narodil roku 1690. Bol absolventom Baníckej školy v Jáchymove, založenej roku 1716.“; Porovnaj s prácou KAMENICKÝ, Miroslav. *Banícke školstvo na Slovensku do založenia Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici*. Bratislava : Slovak Academic Press 2006, s. 72: „Veľké úsilie v tomto smere vyvinul Juraj Ernest Multz de Walda, ktorý sa stal v roku 1736 vedúcim úradníkom erárneho baníctva v Smolníku. Walda prišiel na Slovensko z Čiech (pochádzal pravdepodobne z Oloví pri Jáchymove). Bol absolventom jáchymovskej baníckej školy.“ Znak plagiátorstva je možné dokladovať aj na ďalších ukážkach z Kamenického brožúry.

¹¹ Pozri napr. KONEČNÝ, Peter. Hutnícka odbornosť a jej vedecký kontext. Uhorská med' a problém jej kvality v druhej polovici 18. storočia. In *Z dejín hutníctví (Rozpravy Národného technického múzea v Praze 219)*, 42, 2012, s. 101 – 110; KONEČNÝ, Peter. The Hybrid Expert in the 'Bergstaat': Anton von Ruprecht as a Professor of Chemistry and Mining and as a Mining Official, 1779 – 1814. In *Annals of Science*, 69, 2012, 3, s. 335 – 347; KONEČNÝ, Peter. Sites of Chemistry in the Schemnitz Mining Academy and the Eighteenth-Century Habsburg Mining Administration. In *Ambix*, 60, 2013, 2, s. 160 – 178; Popularizačnou formou prístupné tiež ako samostatná publikácia KONEČNÝ, Peter. *250. výročie Banskej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici. Jej význam pre vývoj montánneho školstva v Rakúsko-Uhorsku, 1762 – 1919*. Košice : Banská agentúra 2012.

Kým zahraničné historiografie už produkujú výstupy k dôležitej problematike v dejinách banského školstva a banskej správy – k počiatkom expertnej kultúry a expertov v ranom novoveku, na Slovensku sa takto štrukturovaný výskum v súčasnosti len začína.¹² Na druhej strane uvedený deficit prináša možnosti zásadných objavov a riešenia nosných nezodpovedaných otázok. V nadväznosti na uvedené nové podnety a systematický výskum dejín štátneho mediarskeho podniku na Spiši je potrebné osvetliť konštituovanie a ďalšie pôsobenie banickej školy v Smolníku, ktorá tvorila integrálnu súčasť tamojšej erárnej a podnikovej banskej správy. Cieľ predloženej štúdie predstavuje objasnenie neznámych okolností jej vzniku a zodpovedanie viacerých otázok. Išlo teda vôbec o školu s riadnym vyučovacím procesom? Aké boli rozdiely medzi dovtedy bežnou praktickou prípravou expektantov – čakateľov na funkčné miesta v banskej správe – a vyučovaním na banickej škole? Aké bolo inštitucionálne, materiálne a personálne zabezpečenie smolníckej školy? Pokračovala činnosť banickej školy po smrti Juraja Ernesta Multza von Walda? Práve túto otázku nedokázal zodpovedať ani jeden z autorov, ktorí sa zaoberali skúmanou témou. Čo vieme o poslucháčoch smolníckej školy? Načrtnuté otázky zostali dosiaľ zväčša nezodpovedané, resp. do značnej miery i nesprávne – ahistoricky interpretované. Z chronologického hľadiska sa zameriame na prvú fázu existencie školy v rokoch 1747 – 1750. Ešte predtým, než sa pokúsime zodpovedať uvedené otázky, si musíme priblížiť osudy už viackrát spomínaného smolníckeho inšpektora Juraja Ernesta Multza von Walda, s ktorým je existencia banickej školy v Smolníku úzko spätá.

Juraj Ernest Multz von Walda a jeho netypická kariéra výnimočného banského úradníka

Pôvodom nemecký rod Multzovcov sa v západočeskej banskej oblasti objavil v polovici 16. storočia. Prvý známy člen rodu Juraj Multz z Horného Slavkova bol povýšený do šľachtického stavu v roku 1544. Ich predikát bol odvodený od usadlosti Lesná – Valdov (nem. Waldau) neďaleko Hrzína (súčasť obce Nový Kostel) v oblasti Chebu, s ktorou získali i menší hrad, neskôr nimi renesančne prestavaný. Majetok Valdov vlastnili Multzovci až do polovice 19. storočia. V prvej polovici 18. storočia postavili členovia rodu aj barokovú kúriu v neďalekej Lomničke (nem. Steingrub, dnes súčasť mesta Plesná). Takisto im patrili majetky Doubí (nem. Aich, dnes súčasť mesta Karlovy Vary), kde Július Heinrich Multz von Walda a jeho manželka Jozefína Eleonóra, rodená Metternichová, uskutočnili v rokoch 1739 – 1756 barokovú prestavbu miestneho zámku, ďalej Valchov (nem. *Walchow*, v oblasti Blanska), Dalovice (nem. Dalowitz, dnes okres Karlovy Vary) – patriaci v prvej polovici 18. storočia Jurajovi

¹² Na tému expertnej kultúry v ranovekej banskej správe vyšiel v roku 2013 zborník *Staat, Bergbau und Bergakademie. Montanexperten im 18. und frühen 19. Jahrhundert*. Ed. Hartmut Schleiff – Peter Konečný. Stuttgart : Franz Steiner Verlag 2013. K problematike expertov v iných vedných odboroch pozri aktuálne zborník *Wissen, maßgeschneidert. Experten und Expertenkulturen im Europa der Vormoderne*. Ed. Björn Reich – Frank Rexroth – Matthias Roick. München : Oldenbourg Verlag 2012.

Albrechtovi Multzovi von Walda, a v rokoch 1717 – 1725 aj panstvo Poběžovice, ktoré získal Wolfgang Multz von Walda.¹³

Už v druhej polovici 16. storočia viacerí členovia rodu Multz podnikali v baníctve v oblasti Jáchymova a v okolitých banských revíroch, o čom svedčia i viaceré spory, ktoré viedli práve v súvislosti s banským podnikaním.¹⁴ Heinrich Multz podnikal v oblasti Krásna (nem. Schönfeld) a Horného Slavkova (nem. Schlaggenwald), starý otec neskoršieho smolníckeho inšpektora Fabián Multz von Walda pôsobil ako vojenský komisár. Vojenskej kariére sa venovali aj Jurajovi bratrance Krištof Adam a Heinrich Ernst Multzovci. Aj jeden z jeho predkov z matkinej strany Ernst von Feldhofen a jeho starý otec Gabriel von Berg mali vojenské zásluhy, Berg pôsobil ako vrchný strážmajster.

Samotný Juraj Ernest sa narodil okolo roku 1688. Najprv pracoval ako advokát a pisár, záujem o prácu v banskej správe prejavil v roku 1728. Dobrovoľnú prax absolvoval v roku 1728 v Jáchymove, kde na príhovor komorského radcu a administrátora Úradu vrchného banského a mincovného majstra pre České kráľovstvo Jána Františka von Lauern strávil päť mesiacov, počas ktorých sa okrem výkonu advokátskych a písárskych služieb venoval i fáraniu a obhliadkam jáchymovských baní a hút. Sledoval tu jednotlivé výrobné procesy počnúc samotnou ťažbou cez skúšobníctvo až po hutnícke spracúvanie banských produktov. Trikrát sa zúčastnil pri vyučovaní miezd, avšak podľa názoru vrchného banského správcu v Jáchymove išlo len o dobrovoľnú prax, ktorá nepredstavovala žiadne systematické štúdium. Okrem toho strávil šesť týždňov s obdobným cieľom v saských banských mestách a krátko pôsobil na markgrófskom dvore v bavorskom meste Bayreuth.¹⁵ V meračstve a aritmetike sa vzdelával pod vedením Jána Martina Schotta zo západočeského mesta Nejdek (nem. Neudeck), s ktorým zostal v kontakte aj po odchode do Uhorska. Išlo o poddaného Černínovcov z Chudeńíc.

Absolvovaním uvedených študijných pobytov sa však záujem Juraja Ernesta Multza o baníctvo a hutníctvo neskončil, práve naopak – začal sa ďalej prehlbovať. V máji 1730 napísal do Viedne žiadosť o miesto adjunkta na Úrade vrchného banského a mincovného majstra pre České kráľovstvo. Dvorská komora vo Viedni odoslala Multzovi žiadosť Českej komore do Prahy a komorskí úradníci v Prahe sa obrátili so žiadosťou o spracovanie posudku na vrchného banského správcu Jána Kristiána Reimba v Jáchymove. Reimb spracoval prvý posudok na Multza 31. októbra 1730, v ktorom konštatoval už uvedené fakty o jeho dovtedajšej kariére, pričom tento posudok adresovaný Českej komore v Prahe skoncipoval neutrálne. Ešte v ten istý deň však jáchymovský bankský správca napísal druhý – voči Multzovi už značne kritický posudok, ako sa môže domnievať podľa oslovenia – adresovaný prezidentovi Českej komory. J. K. Reimb

¹³ HASSENPFUG-ELZHOLZ, Eila. *Böhmen und die böhmischen Stände in der Zeit des beginnenden Zentralismus*. München – Wien : Oldenbourg 1982, s. 242; VÁŇOVÁ, Ladislava. *Velkostatek Poběžovice 1622 – 1943*. Inventár. Plzeň : Státní oblastní archiv 2006, s. 7.

¹⁴ Národní archiv Praha (ďalej len NA), fond Vrchní horní úřad Jáchymov (ďalej len VHÚ Jáchymov), inv. č. I 234, kar. 25, fol. 250r.

¹⁵ Tamže, inv. č. 3 220, kar. 216, č. sp. 12 z 9. 10. 1730.

v ňom veľmi otvorene naznačil svoj negatívny postoj k prijatiu Multz do štátnej banskej správy, čo sa iným banským úradníkom podľa jeho názoru mohlo javiť ako nepriateľné vzhľadom na to, že Multz dovtedy nezastával žiadnu pozíciu ani v banskej správe, ani na žiadnom inom štátnom úrade. Kriticky zhodnotil aj jeho doterajšie praxovanie a záujem o banské vedy, ktoré nepokladal za riadne štúdium. Multzovo advokátske a písárske pôsobenie pokladal za nenáležité pre šľachticu. V rovnakom duchu sa Reimb vyjadril o spomenutom Jánovi Martinovi Schottovi, keďže podľa neho nebol žiadnym študovaným učencom, ale len autodidaktom a teoretikom vychádzajúcim iba z dostupnej literatúry, navyše mladým človekom, ktorý sa živil úplne odlišným povoláním. Pri prezentovaní svojich názorov sa Reimb odvolával aj na jáchymovských hutných úradníkov Kristiána Heüppla a Antona Pöschla. Svoj kritický postoj podčiarkol Reimb poukázaním na blízky vzťah komorského radcu von Lauern k Multzovi von Walda, keďže J. F. von Lauern bol údajne Multzovým svokrom.¹⁶ Zároveň Reimb zdôraznil svoje desaťročné finančne nedocenené pôsobenie v banskej správe, ktorému ešte predchádzala päťročná vojenská služba.¹⁷ Značné rozdiely v oboch posudkoch vyvolávajú rôzne otázky o Reimbovej nestrannosti, ale aj o netypickom postavení Multz von Walda, ktorý dovtedy skutočne neabsolvoval kariérny rast typický pre väčšinu banských úradníkov.¹⁸

Napokon Multz zrejme získal miesto v banskej správe, pretože už v roku 1731 dovšil práce na trojzväzkovom rukopisnom diele *Schopný, dostatočne vzdelaný a kvalifikovaný vrchný banský a hutný úradník*, v ktorom predstavil súhrn vedomostí, akými by mal disponovať odborne pripravený montánný úradník.¹⁹ Do Smolníka bol preložený v roku 1736.²⁰ Administrátor Spišskej komory F. Michal Fischer informoval 24. októbra 1736 vrchného inšpektora a správcu mediarskeho podniku v Smolníku Leopolda Pergera, že nový viceinšpektor Multz von Walda vyrazil z Viedne 11. októbra a v Smolníku mu mal účtovník Ján Michal Hopfen uvoľniť byt. Zároveň nechal pozdraviť Multz a poznamenal, že 9. novembra 1736 by sa mal dostaviť osobne do Tarcalu, aby tam zložil prísahu a skutočne nastúpil do funkcie.²¹ Do spišskej banskej

¹⁶ Uvedený fakt sa nám zatiaľ nepodarilo preveriť.

¹⁷ NA, f. VHÚ Jáchymov, inv. č. 3 220, kar. 216, č. sp. 12 z 9. 10. 1730.

¹⁸ K problematike banského úradníctva v 18. storočí viac LACKO, Miroslav. Príspevok k archontológii Vrhného inšpektorského úradu v Smolníku do roku 1788. In *Montánná história*, 3, 2010, s. 94 – 195.

¹⁹ Miskolci Egyetem Levéltára – Selmeczi Műemlékkönyvtár, L 4941 – L 4943: *Der taugliche, sattsamb unterwiesene, und qualificirte Ober-Berg- und Hütten-Beamte*. Allen und jeden redlichen Liebhabeten der wahren Berg- und Hütten-Kunst zur Überlegung unterworfen von G. E. M. D. W., 1 436 s.

²⁰ Jozef Vozár publikoval o Multzovom živote a kariére pred rokom 1736 zväčša rôzne neoverené domnienky: „S rodinou Multzovcov sa stretávame v Čechách od 16. storočia. Členovia tejto rodiny zastávali alebo významné funkcie v službách banského eráru, alebo podnikali v baníctve. Juraj Ernest pochádzal pravdepodobne z Olovi pri Jáchymove, kde mala jeho matka dom. O jeho živote a pôsobení pred príchodom do Smolníka vieme málo. Isté je, že už v mladosti získal dôkladné humanitné vzdelanie a nadobudol aj veľké vedomosti z baníctva, ktoré si rozširoval a prehlboval praxou a sústavným štúdiom.“ – VOZÁR, Jozef. Juraj Ernest Multz de Walda (1688 – 1748). In TIBENSKÝ, Ján et al. *Priekopníci vedy a techniky na Slovensku I*. Bratislava : Obzor 1986, s. 267; O 20 rokov neskôr a po ďalšom výskume konštatoval Miroslav Kamenický rovnaké zistenia – pozri KAMENICKÝ, *Banícke školstvo*, s. 72. V pozn. 10 je pripojená aj presná citácia jeho textu odpísaného od J. Vozára.

²¹ Viac o tom LACKO, *Príspevok k archontológii*, s. 151.

oblasti prišiel Multz už ženatý. Jeho manželkou bola Johana Dorota Mária Magdaléna, rod. von Zetvitz (Zedwitz) a už 3. júna 1737 sa im v Smolníku narodil ďalší syn. So synom Mária Anton Ernest Juraj Félix už do Horného Uhorska prišli, pretože v Smolníku zomrel 29. septembra 1738 vo veku 5 rokov a pochovali ho do krypty farského kostola. Neskôr sa im tu narodili aj ďalšie deti.²² V rokoch 1736 až 1741 Multz von Walda vykonával v mediarskom podniku, resp. tunajšom inšpektorskom úrade funkciu viceinšpektora. Vtedajší vrchný inšpektor Leopold Perger (vo funkcii pôsobil od roku 1712) dosiahol vysoký vek a nemohol si už v plnej miere plniť svoje pracovné povinnosti. Zomrel ako 77-ročný 8. júna 1741, a tak Multz mohol zaujať jeho miesto.

Pred Multzom však stáli náročné úlohy tak v administratívnej, ako aj podnikovej sfére. Spišsko-gemerská banská oblasť sa stala v prvej polovici 18. storočia najvýznamnejším producentom medi v Uhorsku a začala hrať kľúčovú úlohu v štátnych financiách vzhľadom na existujúci štátny monopol na meď.²³ Preto bol zároveň vyvíjaný tlak na zvyšovanie produkcie v podniku, ktorá v 40. rokoch 18. storočia skutočne rapídne vzrastala spolu s produkciou súkromných ťažiarov. Na druhej strane, štát v politicky a ekonomicky komplikovanom období po nástupe Márie Terézie na trón nedisponoval dostatkom prostriedkov na výkup medi od súkromných spišských a gemerských ťažiarov, čím sa zvyšovali ich pohľadávky voči podniku a banskému eráru. Úsilie o ďalší nárast produkcie narážalo aj na technologické problémy, s ktorými podnik zápasil a ktoré museli výkonní úradníci na čele s Multzom nevyhnutne riešiť.²⁴ Napäté vzťahy v súvislosti s načrtnutými problémami existovali i medzi vrchnými úradníkmi podniku a Multz im počas svojho tunajšieho pôsobenia musel čeliť. Navyše sa ešte v tomto období vyhrotilo napätie medzi štátnou banskou správou a Spišskou stolicou, čo napokon vyústilo až do násilných daňových exekúcií zo strany Spišskej stolice na smolníckom komorskom panstve. Načrnutie Multzovej úradnej činnosti v spišskom mediarskom podniku v prelomovom období by si žiadalo podstatne väčší priestor, hádam až v rozsahu monografie. Okrem nej vykonával i neúradnú aktivitu – pracoval na svojich rukopisných dielach.

V Smolníku napísal a v roku 1743 dokončil tri rukopisy. Jeden z nich je známy v literatúre pod názvom *Banický sprievodca* – teda *Vade Mecum Metallurgicum* – ako súhrn poznatkov o baníctve v dvoch zväzkoch.²⁵ Ďalším známym rukopisom bol *Krátky výťah cisársko-kráľovského Maximiliánovho banského poriadku*, ktorého súčasťou sú aj výťahy z ďalších právnych noriem a ktorý sa zachoval ešte v dvoch odpisoch.²⁶ Tretím a donedávna celkom neznámym rukopisom z roku 1743 bolo dvojzväzkové

²² Tamže, s. 152.

²³ Viac o tom LACKO, Miroslav. Štátny dlh habsburskej monarchie a uhorská meď v 40. rokoch 18. storočia. Štúdiá vyjde v *Historickom časopise* v roku 2014.

²⁴ Viac o tom LACKO, Miroslav. Projekt huty v Bystrom Potoku pri Smolníku z roku 1746 – príklad strategického rozhodovania v kameralistickom podnikaní. In *Z dejín hutníctví (Rozpravy Národního technického muzea v Praze)*, 43, 2013, v tlači.

²⁵ Miskolci Egyetem Levéltára – Selmeci Műemlékkönyvtár, SM V/77; L 1194 – L 1195: *Vade Mecum Metallurgicum*, 1 028 s.

²⁶ Tamže, SM IV/9; L 2452: *Kurtzer Auszug der Kays. und Königl. Maximilianischen Berg-Ordnung...*, 171 s.; SM IV/113; L 4940/1: odpis, 137 s.; druhý odpis sa nachádza v USA.

dielo *Kráľovský hornouhorský mediarsky podnik Smolník*, v ktorom spracoval vývoj samotného podniku. Druhú časť diela tvorí spomenutý výťah z Maximiliánovho banského poriadku.²⁷ Napokon v roku 1747 dokončil dielo *Zrkadlo banského sudcu*, ktoré sa zachovalo v troch odpisoch.²⁸ Analýza Multzovej rukopisnej tvorby si žiada ďalší historický výskum, preto sa ňou nebudeme v tejto štúdií podrobne zaoberať.

Jednou z početných Multzových iniciatív bola aj otázka povznesenia odbornej prípravy banských odborníkov tak pre potreby štátneho mediarskeho podniku, ako aj pre potreby súkromných ťažiarov podnikajúcich v spišsko-gemerskom regióne. Práve uvedenej otázke sa budeme ďalej venovať. Táto iniciatíva sa realizovala v závere jeho plodného života. Počas pôsobenia vo funkcii vrchného inšpektora Multz von Walda 25. mája 1748 zomrel vo veku 60 rokov a bol pochovaný v krypte smolníckeho farského kostola.²⁹

Tri centrá vzdelávania banského úradníctva v Uhorsku pred rokom 1762: Banská Štiavnica – Smolník – Oravica

Idea zriadenia baníckej školy v Smolníku sa objavuje prvý raz v rozsiahlej Multzovej správe z 22. októbra 1746, v ktorej predložil na schválenie Dvorskej komisii pre baníctvo a mincovníctvo vo Viedni celý rad návrhov a opatrení na zlepšenie ekonomickej a sociálnej situácie nielen v samotnom štátnom mediarskom podniku, ale i v celom spišsko-gemerskom regióne. Za dôležité treba označiť, že v tomto období sa v Smolníku zdržoval na dlhodobej vizitácii vrchný bankský majster z Oravice Bartolomej Ľudovít Hechengartner a ako uviedol sám Multz, prekonzultoval s ním všetky svoje návrhy a plánované opatrenia, ktoré mali predstavovať odpoveď na dlhodobé problémy podniku a celej banskej oblasti.

Multz von Walda poukazoval na prekážky, ktoré kládli bankskému podnikaniu uhorskí zemepáni, čím dochádzalo k poškodzovaniu štátnych záujmov, ako aj porušovaniu platnej legislatívy – Maximiliánovho banského poriadku. Panovníčka mala v týchto prípadoch rázne zasiahnuť v prospech banského podnikania. Ba dokonca navrhol, aby sa záležitosti baníctva vyňali z pôsobnosti krajinských zákonov, čo sa malo realizovať „*via legis*“ na zvolanom všeobecnom sneme. Vzhľadom na správne právomoci montánnych úradníkov inšpektorského úradu a zároveň podnikovej správy navrhoval premenovať mediarsky podnik na *Hornouhorský bankský podnik*, pričom ukázal i potrebu využívanie tunajších ložísk ďalších nerastov, ako zlato, striebro, olovo a iné.

²⁷ Uvedený Multzov rukopis bol v januári 2001 predaný na aukcii spoločnosti Sotheby's v New Yorku za 1 920 dolárov. V súčasnosti sa nachádza v zbierkach Lawrence J. Schoenberga a Barbary Brizdlovej v USA.

²⁸ Miskolci Egyetem Levéltára – Selmeczi Műemlékkönyvtár, SM IV/113; L 4940/2: *Berg-Richter Spiegel*, 131 s.; Ďalšie dva odpisy tohto diela sú podľa J. Vozára deponované v Széchényiho knižnici v Budapešti a v Slovenskom národnom archíve v Bratislave – tie sme zatiaľ nemali v rukách. Pozri VOZÁR, Rozsah a úroveň banských vied, s. 34, pozn. č. 24.

²⁹ Viac o tom LACKO, *Príspevok k archontológii*, s. 151. Miroslav Kamenický uvádza nesprávny dátum Multzovho úmrtia v Smolníku ako 15. máj – KAMENICKÝ, *Banícke školstvo*, s. 73.

Značnú pozornosť venoval Multz – nie náhodou – problémom súkromných ťažiarov v regióne.³⁰ Keďže koncom 17. storočia bol zavedený štátny monopol na meď a jej výkup od súkromných producentov sa koncentroval v spišskom mediarskom podniku, financovanie uvedeného výkupu hralo významnú úlohu vo vzťahu štátu k miestnym producentom. Práve v 40. rokoch 18. storočia rapídne stúpali kvantá medi vo výkupe z produkcie súkromných ťažiarov, napríklad v roku 1745 prekročilo jej množstvo prvýkrát 10 000 centov.³¹ Preto primerane uvedeným faktom a významu súkromných ťažiarov sa venovala pozornosť ich problémom – navyše v čase, keď štát nebol schopný zabezpečiť dostatok financií na úhradu vykupovanej medi týmto podnikateľom. Multza znepokojovali najmä neefektívne metódy podnikania ťažiarov, ktorí neekonomicky pracovali tak v bankských prevádzkach, ako aj pri zhutňovaní medených rúd. Pre nedostatok kvalifikovaného personálu u súkromných producentov dochádzalo v hutách k veľkým stratám kovu aj z najkvalitnejších rúd. Príčinu videl predovšetkým vo veľkom počte drobných ťažiarov združovaných v jednotlivých ťažiarstvách a ich nedostatočnej odbornej pripravenosti. Procesy hutnej výroby, najmä v prípade polymetallických rúd, aké sa exploatovali v spišsko-gemerskom regióne, si vyžadovali odborne fundovaný personál. Avšak tento región trpel jeho akútnym nedostatkom, a to v čase začínajúcej konjunktúry produkcie medi. Stratami u súkromných producentov bol postihnutý aj štátny podnik, ktorý potom musel nekvalitne spracovanú meď vykúpiť.

Na riešenie uvedenej nepriaznivej situácie navrhol Multz viaceré opatrenia. V prvom rade trval na ustanovení bankského inšpektora, ktorým sa mal stať správca cementácie František Ruprecht, a hutného inšpektora, za ktorého žiadal ustanoviť adjunkta skúšača Jána Žigmunda Kompotyho. Na druhej strane navrhol zrušiť dve miesta mediarskych inšpektorov, pretože ich pracovný výkon pokladal za nedostatočný. Hlavnú úlohu mediarskych inšpektorov (*Kupfer Überreiter*) predstavovali dozor a kontrola dodržiavania štátneho monopolu na meď v spišsko-gemerskej banskej oblasti a na cestách smerom do Poľska. Prax však ukázala, že dvaja erárni mediarski inšpektori boli bezmocní voči rozsiahlemu nelegálnemu pašovaniu medi prevažne zo spišskonovoveského bankského revíru, ale aj z iných lokalít ozbrojenými pašerákmi do Poľska. Ilegálnemu obchodu s meďou najmä z územia zálohovaného Poľsku napomáhala i oneskorené vyplácanie ťažiarov v štátnom výkupe v Smolníku. Za účelnejšie pokladal Multz ustanovenie spomínaných bankských a hutných inšpektorov – Ruprechta a Kompotyho, ktorí by systematicky vykonávali vizitácie v súkromných ťažiarovských baniach na území Abovskej, Gemerskej a Spišskej stolice, eventuálne aj v iných odľahlých bankských revíroch v hornom Uhorsku. O stave ťažiarovských baní by spracúvali a odovzdávali písomné správy s ich podrobným opisom, prehľadom produkcie, zásob a ložiskových pomerov so zreteľom na meď. Na základe takýchto správ by smolnícky inšpektorský úrad bol informovaný, koľko medi môže a má každé ťažiarstvo odovzdať do výkupu.

³⁰ Österreichisches Staatsarchiv in Wien (ďalej len ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (ďalej len FHKA) Neue Hofkammer (NHK), Münz- und Bergwesen (MBW), r. Nr. 8, kar. 16, spis z 9. 11. 1746, príloha z 22. 10. 1746, fol. 4r – 5v.

³¹ Pozri prehľad produkcie spišského mediarskeho podniku v prvej polovici 18. storočia LACKO, *Projekt hutny*, tab. 1.

Podľa Multz by sa takýmto spôsobom výrazne predchádzalo nelegálnemu exportu medi z hornouhorskej oblasti. Na druhej strane by inšpektori poskytovali ťažiarom odborné rady a usmernenia pri zeefektívňovaní súkromného podnikania. Preto pokladal ich odbornú erudíciu za dôležitú a rovnako vyzdvihol aj Ruprechtovu a Kompotyho jazykovú pripravenosť, keďže v spomínaných funkciách by museli nevyhnutne využívať nemecký, latinský, slovenský a maďarský jazyk. Okrem miezd navrhol pre nich aj príplatky na dva kone a jedného pomocníka, šatstvo a rôzne pomôcky.³² Za ďalší relevantný moment Multz označil usmerňovanie bankských majstrov v sídlach jednotlivých bankských súdov a kontrolu nimi vedených protokolov zo strany bankských a hutných inšpektorov.³³ Ako nevyhnutné sa to javilo z dôvodu nedostatočnej kvalifikácie bankských majstrov, vtedy volených miestnymi magistrátmi, ktorí nedisponovali potrebnými poznatkami o banskom práve. Aj vinou ich odbornej nepripravenosti dochádzalo k závažným podvodom a následným sporom medzi ťažiarimi či celými ťažiarstvami. Úradníci Dvorskej komisie vo Viedni označili uvedené návrhy za užitočné.

Súčasť analyzovaného radu opatrení tvorilo aj zriadenie baníckej a hutníckej školy v Smolníku. Na škole sa mali vzdelávať mladí adepti, ktorí by mohli pracovať nielen v štátnom mediarskom podniku, ale aj u súkromných ťažiarov v celom spišsko-gemerskom regióne. Inštruovaní by boli v baníctve, meračstve, skúšobníctve a hutníctve, zároveň mali byť prítomní pri jednotlivých pracovných postupoch v prevádzkach podniku, aby ich poznali z autopsie. Zaúčali by sa i do administratívnych prác, teda správneho vedenia evidencie o banskej a hutnej výrobe, akú predstavovali knihy taviieb, bankské protokoly a podobne. Podľa Multzovho návrhu mal pochádzať jeden študent – praktikant z Rožňavy alebo Dobšinej, jeden z Rejdovej, Nižnej alebo Vyšnej Slanej, ďalší zo Smolníka, Štósu, Medzeva a Mníška nad Hnilcom, jeden zo Švedlára, Nálep-kova (Vondrišľa), Poráča alebo Závadky a jeden z Gelnice, Sloviniek alebo Krompách. Týchto študentov mali vydržiavať a ich štúdium financovať súkromní ťažiar, ktorí by ich v podstate do školy vyslali. Takisto navrhoval, aby z každej lokality, kde pracovali taviace huty, bolo vyslaných do školy v Smolníku niekoľko mladých adeptov. Týmto opatrením by sa zeefektívnila hutná výroba u súkromných producentov medi a ťažiar, ktorí by v krátkom čase získali dostatok pripravených hutníkov. O to viac by potom rešpektovali pokyny bankských a hutných inšpektorov. Multz von Walda zdôrazňoval potrebu kvalifikovaných síl v tomto rozľahlom montánnom regióne, pretože štátni – podnikoví úradníci boli tak zaťažení výkonom vlastnej služby v podniku, že len zriedkakedy

³² ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 8, kar. 16, spis z 9. 11. 1746, príloha z 22. 10. 1746, fol. 6r – 8r.

³³ Jozef Vozár evidentne nepochopil kontext analyzovaného Multzovho návrhu z októbra 1746, keď funkcie mediarskych a bankských inšpektorov pokladal za totožné. Takisto zjavne nepochopil ani problematiku vzťahov štátu a súkromných ťažiarov v spišsko-gemerskej banskej oblasti. Pozri VOZÁR, Počiatky vyučovania bankských odborníkov, s. 287 – 288: „*Ba dá sa povedať, že na pozdvihnutí súkromných baní pracoval tento významný reorganizátor (Multz von Walda – pozn. autora) veľmi intenzívne najmä preto, že bolo ako loď bez kormidelnika. Už v novembri 1746 dal napr. návrh na výmenu dvoch bankských inšpektorov /Überreiter/, ktorí kontrolovali erárne i ťažiarске bane, lebo si neplnili riadne povinnosti. Za nových navrhol Františka Ruprechta a Žigmunda Compotyho.*“ Rovnako VOZÁR, *Technické a právne vzdelávanie odborníkov*, s. 111.

ich mohli vyslať do ťažiarских baní a hút.³⁴ Viedenský úradníci pokladali zriadenie baníckej školy za mimoriadne potrebné a aktuálne, preto Multz svoje návrhy vo veci zriadenia školy čoskoro podrobnejšie rozpracoval.

Okrem analyzovaných – úzko súvisiacich opatrení v spomenutej správe načrtol aj ďalšie otázky, ktorými sa nebudeme podrobnejšie zaoberať. Za zmienku však stojí, že Multz plánoval vybudovať stupy na drvenie rúd, ktoré by mohli využívať za mierny poplatok i súkromní ťažiar, aby sa tak zlepšila kovnosť vykupovaných rúd. Navrhol zavedenie peňažných odmien pre bankých majstrov, presné pomenúvanie bankých diel v regióne, čo by umožňovalo ich identifikáciu, spracúvanie bankých máp inšpektormi a ďalšiu podporu pre súkromných ťažiarov, ktorí tu podnikali v ťažbe drahých a farebných kovov. Zároveň načrtol aj otázku jurisdikcie smolníckeho inšpektorského úradu v oblasti Spišskej Novej Vsi, resp. na území zálohovanom Poľsku.³⁵ Viaceré z Multzových návrhov sa neskôr skutočne realizovali vrátane ustanovenia bankých a hutných inšpektorov. Ich funkcie vznikli v rámci reformy inšpektorského úradu v Smolníku v máji 1747, ktorou sa ešte budeme zaoberať. Multzove opatrenia vychádzali jednak z praktických – reálnych potrieb štátneho i súkromného bankého podnikania, jednak boli ideovo v súlade s vtedajšou kameralistickou hospodárskou politikou štátu, resp. centrálnych inštitúcií monarchie.³⁶ Multz sa svojim koncepcným myslením, ktoré prejavil i pri tvorbe už spomínaných rukopisných diel, zaradil medzi popredných súdobých kameralistických úradníkov v štátnych službách.

Vzápätí koncom októbra 1746 spracoval Multz von Walda pre potreby Dvorskej komisie pre baníctvo a mincovníctvo podrobnejší návrh a celkovú koncepciu plánovanej baníckej školy v Smolníku. Pri argumentácii v prospech svojich podnetov sa neraz prezentoval predchádzajúcim pôsobením. Podľa jeho vlastných konštatovaní sa intenzívne zaujímal o bankú a hutnú výrobu od roku 1726 a disponoval poznatkami z českých, saských a tirolských bankých revírov. V roku 1736 – teda v roku príchodu do Smolníka – absolvoval na príkaz nadriadených pracovnú cestu do Tirolska.³⁷ Ako sme už naznačili, v Smolníku pokračoval v práci na ďalších rukopisných dielach, a tak

³⁴ ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 8, kar. 16, spis z 9. 11. 1746, príloha z 22. 10. 1746, fol. 8v – 10r.

³⁵ Tamže, fol. 10r – 15r.

³⁶ Jozef Vozár sa pri hodnotení Multzových návrhov na podporu súkromných ťažiarov dopustil nezmyselnej nacionalistickej fabulácie bez opory v prameňoch, keď tvrdil, že za úsilím o zefektívnenie ťažiarского podnikania treba hľadať snahu o presadzovanie Slovákov v baníctve na úkor rakúskych úradníkov. Zrejme neporozumel racionálnym dôvodom, ktoré viedli k týmto opatreniam v záujme bankého eráru, čo sme vyššie rozobrali. VOZÁR, *Počiatky vyučovania bankých odborníkov*, s. 285: „Za najpokrokovjšiu treba však označiť skutočnosť, že mali na nej možnosť študovať aj synovia súkromných podnikateľov, ba aj synovia haviarov a iste aj iných robotníkov baní a hút a ostatní záujemcovia o štúdium bankých disciplín. Pozoruhodná je aj myšlienka, že získaním vyššieho vzdelania sa mali v baníctve viac presadiť príslušníci tunajšieho národa, teda Slováci, pretože dovtedy zastávali úradnícke miesta v baníctve väčšinou rakúski Nemci.“ Totožne VOZÁR, *Technické a právne vzdelávanie odborníkov*, s. 111 – k tomu ešte dodal: „Je iste pozoruhodné, že tento vynikajúci banký odborník sa usiloval už pred 250 rokmi, aby si domáci odborníci z obvodu Košickej komory mohli riadiť všetky záležitosti v baníctve, bankom meračstve, hutníctve, skúšobníctve a v bankom súdnicstve sami, čiže aby si Slováci mohli riadiť svoje veci samostatne.“

³⁷ ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 8, kar. 16, spis zo 16. 11. 1746, príloha z 3. 11. 1746.

to bolo i v období koncepcnej prípravy tunajšej baníckej školy. Koncom októbra 1746 dokončil latinský preklad Maximiliánovho banského poriadku. Tak ako v prípade ostatných rukopisov pracoval na ňom nad rámec vlastných úradných povinností, spravidla v noci. Za komplikáciu pri tomto diele pokladal preklad nemeckej montánnej terminológie do latinského jazyka, pri ktorom mu chýbali určité predpráce pre nedostatok autorov píšucích po latinsky na témy z baníctva a hutníctva. Zväčša tak musel čerpať z diel Juraja Agricolu, ktorý publikoval aj v latinskom jazyku, no podľa Multzovho názoru narábal s montánnou terminológiou v latinčine veľmi neprimerane. Pri tejto príležitosti zdôrazňoval štúdium matematických a prírodných vied pri efektívnom riadení banského podnikania. Zdá sa, že nebyť predčasnej smrti v roku 1748, pokračoval by vo svojej odbornej literárnej tvorbe.³⁸

Na príkaz úradníkov viedenskej Dvorskej komisie Karola Ferdinanda Königsegga von Erps a Františka von Schmidlin zo začiatku novembra 1746 mal Multz von Walda zaslať latinský preklad Maximiliánovho banského poriadku a ďalšie dokumenty cez Banskú Bystricu do Kremnice, čím by sa ďalej zaoberal hlavný komorský gróf.³⁹

V tom čase Multz zároveň predložil koncepciu plánovanej baníckej školy, ktorá vypovedá o jej materiálnom a personálnom zabezpečení. Teoretická výučba sa mala realizovať v dome, kde sa náchadzal jeho byt. Okrem samotného vrchného inšpektora mal výučbu zabezpečovať Ignác Lill, ktorý pochádzal z Čiech a študoval u spomínaného Jána Martina Schotta z Nejdeku, s ktorým sa Multz poznal ešte z čias svojho pôsobenia v oblasti západných Čiech. Podľa Multza išlo o známeho matematika a banského odborníka. Lill mal vyučovať problematiku banského meračstva a vtedajší vrchný fárač Ján Gašpar Reitzner baníctvo. Čo je zaujímavé – J. G. Reitzner takisto študoval u Jána Martina Schotta, teda rovnako musel pôsobiť pred príchodom do Smolníka v západných Čechách. Skúšobníctvo mal na škole vyučovať podnikový – komorský skúšač. Túto funkciu vtedy zastával Jakub Anton Raabe.⁴⁰ Aby spracúvanie skúšok pre potreby prevádzky neviazlo pre študentskú prax, Multz navrhol postaviť malé skúšobnícke laboratórium v cene približne 200 zlatých. Hutníctvo mali vyučovať vtedajší hutní úradníci podniku. Vo funkcii vrchného hutného správcu pôsobil Ján Würer.⁴¹ Súčasťou koncepcie baníckej školy bol aj týždenný rozvrh výučby (tab. č. 1), zoznam potrebných učebných pomôcok, kníh a učebníc, ktoré sa na škole neskôr používali (tab. č. 2). Multz mienil učiť aj zo svojich rukopisných diel. Aj geometria sa mala učiť podľa jeho

³⁸ Naznačil to aj v správe z 30. októbra 1746: „*Ich unterfange mich Eüer Hoch Reichsgräffl. Excellenzen und Gnaden auch dieses Wercklein unterthänigst gehorsambst zu praesentiren, und wünsche, daß ich bey des die hohe Approbation verdienen möchte, welches mich dann animiren würde, noch ein unter der Feder habendes, von der Mineralogia, Metallurgia, Arte Docimastica, ac Fusoria, wie eben von der Geometria subterranea, und denen mit dem lure communi, et Hungarico conbinirten Berg-Gesätzen handelndes Vademecum Bergmannicum in Vorschein kommen zulassen, ich werde unter einem so hohen Patrocinio von allen gegentheiligen Anfällen allerdings gesicheret seyn, die sonst auf meine unschuldige Arbeith schon warthen dörfien.*“ Tamže, r. Nr. 14, kar. 26, spis z 9. 5. 1747, príloha z 30. 10. 1746.

³⁹ Tamže, r. Nr. 8, kar. 16, spis z 9. 11. 1746, príloha z 27. 10. 1746, fol. 17v – 19v.

⁴⁰ Porovnaj LACKO, *Príspevok k archontológii*, s. 162 – 163.

⁴¹ Viac o ňom a jeho rodine tamže, s. 179 – 180.

metódy a metalurgia najmä podľa *Banského zrkadla* od Baltazára Rösslera.⁴² Zvýšená pozornosť sa mala venovať najmä matematickým vedám, aritmetike, teoretickým základom geometrie a trigonometrie, ale aj praktickému využitiu matematických poznatkov v banskom meračstve, ďalej tiež mechanike, statike a hydraulike.

Práve na výučbu meračstva žiadal zaobstarat' viaceré učebné pomôcky, ako kružidlá rôznych veľkostí, niekoľko uhlomerov s rôznymi parametrami, astroláb, rôzne kompasy, mosadzné pravítka, štvoruholníky, šesť rysovacích pier, vodováhy, olovnice, meračské reťaze, ako aj papier vo viacerých zväzkoch a iné. Skúšač mal učiť študentov vykonávať skúšky na rôzne kovy a minerály tak, aby dokázali samostatne pracovať. V hutách sa mali praktikanti zaučať do procesu prípravy a výmazu taviacich pecí, dúchania, ako aj samotných procesov tavby, praženia a zvládnutia ich intenzity, aby nedošlo k stratám kovu.

Tabuľka 1. Týždenný rozvrh výučby na banickej škole v Smolníku podľa návrhu vrchného inšpektora J. E. Multza von Walda z 30. októbra 1746

Pondelok	banské meračstvo a geometria, skúšobníctvo
Utorok	skúšobníctvo v skúšobníckom laboratóriu
Streda	výučba baníctva s vrchným fáračom: fáranie, poznávanie ložiskových pomerov
Štvrtok	banské meračstvo a geometria
Piatok	hutníctvo (prípadne aj v ostatné dni okrem pondelka a utorka)

(ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 14, kar. 26, spis z 9. 5. 1747, príloha z 30. 10. 1746)

Tabuľka 2. Zoznam kníh a počet ich exemplárov, ktoré sa mali zaobstarat' pre potreby banickej školy v Smolníku podľa návrhu vrchného inšpektora J. E. Multza von Walda z 30. októbra 1746⁴³

RÖSSLER, Baltazár: <i>Speculum metallurgiae politissimum oder Hell-polierter Berg-Bau-Spiegel</i>	2
VOIGTEL, Mikuláš: <i>Geometria Subterranea oder Marckscheide-Kunst</i>	2
VLACQ, Adrián: <i>Tabulae sinuum, tangentium et secantium, et logarithmi sinuum, tangentium, et numerorum ab unitate ad 10 000</i> – nemecké vydanie	2
VLACQ – ten istý titul – latinské vydanie	1
WOLFF, Kristián: <i>Die Anfangs-Gründe aller mathematischen Wissenschaften</i> – štyri časti, nemecké vydanie	1
WOLFF, Kristián: <i>Auszug aus den Anfangs-Gründen aller mathematischen Wissenschaften</i>	1
LEUPOLD, Jakub: <i>Theatrum Machinarum</i> – viacdielna technická encyklopédia	1
LEUPOLD, Jakub: <i>Theatrum pontificale, oder Schau-Platz der Brücken und Brücken-Baues</i>	1

⁴² „Die Fundamenta Geometriae nach der von dem Inspectore anweisenden Methode, aus dem von ihm schon zusammen getragenen Opere tradiret.“ ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 14, kar. 26, spis z 9. 5. 1747, príloha z 30. 10. 1746.

⁴³ Zoznam kníh uverejnený M. Kamenickým je neúplný a viacero titulov (napr. Henckelovo a Leupoldovo dielo) je uvedených chybné. Pozri KAMENICKÝ, *Banicke školstvo*, s. 77 – 80.

HENCKEL, Ján Fridrich: <i>Pyritologia, oder: Kieß-Historie</i>	1
HENCKEL, Ján Fridrich: <i>Flora Saturnizans, die Verwandtschaft des Pflanzen mit dem Mineralreich, nach der Naturalhistorie und Chymie aus vielen Anmerkungen und Proben</i>	1
HENCKEL, Ján Fridrich: <i>Lexicon Mineralogicum</i>	1
BÉLIDOR, Bernard Forest: <i>Cursus Mathematicus</i>	1
Knihy potrebné na výučbu skúšobníctva:	
<i>Ars fusoria experimentalis</i> (od anonymného autora, ktorý bol podľa Moltza bankským inšpektorom)	6
<i>Ars docimastica</i>	6
<i>Fachs-Probierbuch</i>	1
<i>Das eröffnete Geheimbnus der Probier-Kunst</i>	6

(ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 14, kar. 26, spis z 9. 5. 1747, príloha z 30. 10. 1746)

Expektanti sa mali zúčastňovať aj na úradných rokovaníach, akými boli konzultačné porady, ale mali ovládať aj problematiku účtovnej administratívy. O svojom pracovnom týždni by odovzdávali správy s podpisom nižšieho úradníka vrchnému inšpektorovi, aby sa tak zaúčali aj do písomností. Popri štúdiu mali prijímať i usmernenia od skúsených robotníkov – baníkov, tavičov a iných, ktoré mohli využiť v praxi. Štúdium na škole plánoval Moltz umožniť, ako už spočiatku navrhoval, vo významnej miere aj súkromným ťažiarom, resp. ich potomkom.⁴⁴ Práve toto opatrenie predstavovalo súčasť jeho zámerov na zefektívnenie súkromného bankského podnikania v regióne, o ktorých sme sa už zmienili.

Prípravy na zriadenie baníckej školy naďalej pokračovali. Už 7. decembra 1746 predložil Moltz von Walda správu Dvorskej komisii pre baníctvo a mincovníctvo vo Viedni vo veci zaobstarania učebných pomôcok.⁴⁵ Išlo predovšetkým o meračské a geometrické nástroje, ako astroláb, meračské reťaze a iné. Viaceré z nich, ako aj ich použitie podrobne opísal v samostatnej prílohe. Ich zabezpečenie pre školu bola o to naliehavejšie, že priamo v Smolníku bolo iba veľmi málo týchto pomôcok, a navyše ich intenzívne využívali úradníci, a najmä on sám. Zároveň disponoval informáciou, že pred časom si niekoľko meračských nástrojov dal vyhotoviť hlavný komorský gróf Ján Nepomuk Mitrovský, ale v dolnouhorských (stredoslovenských) bankských mestách sa údajne nevyužívali. Získaním pomôcok pre školu bol však poverený istý Motter.⁴⁶ Moltz takisto žiadal, aby sa v Smolníku zvýšil počet praktikantov aspoň na osem,

⁴⁴ ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 14, kar. 26, spis z 9. 5. 1747, príloha z 30. 10. 1746.

⁴⁵ Jozef Vozár nesprávne rozviedol dátum predmetnej Moltzovej správy a datoval ju do 7. septembra 1746. Vínou tejto chyby ju pokladal za prvý návrh na založenie smolníckej baníckej školy. Pozri VOZÁR, *Počiatky vyučovania bankských odborníkov*, s. 283; Totožne VOZÁR, *Technické a právne vzdelávanie odborníkov*, s. 107; Chybné údaje od Vozára prevzal KAMENICKÝ, *Banické školstvo*, s. 74.

⁴⁶ Išlo s najväčšou pravdepodobnosťou o Augusta Kristiána Martina Mottera z Viedne, s ktorým bol Moltz von Walda od mája 1745 zaangažovaný v ťažiarstve na ťažbu drahých kovov v oblasti Rožňavy. Okrem Moltza a Mottera boli významnými podielníkmi v ťažiarstve Ján Gašpar Reitzner či

pretože k dispozícii boli vtedy len dvaja expektanti, a tak by sa výučba nemohla začať. Výučba sa mala viesť tak, ako to načrtol už v návrhu z októbra 1746. Práve spomínaný Motter ho upozornil na istého Reza, ktorý vynikal v matematike a mimoriadne sa zaujímal o baníctvo. Neskôr skutočne prišiel do Smolníka praktikant Ernest Rez.

Za vhodného odborníka, ktorý by mohol na baníckej škole učiť, Multz pokladal už spomínaného Jána Martina Schotta, banského majstra v Nejdeku, ale jeho príchod do horného Uhorska neprichádzal do úvahy. Preto sa napokon uspokojil i s jeho žiakmi, o ktorých sme sa už tiež zmienili, vtedajším vrchným fáračom J. G. Reitznerom a do Smolníka odporučeným a povolaným Ignáčom Lillom.⁴⁷

K otázke zriadenia baníckej školy v Smolníku úradníci viedenskej Dvorskej komisie na čele s K. F. Königseggom von Erps zaujali kladné stanovisko, pričom významnou mierou zavážilo pozitívne stanovisko vrchného banského majstra z Oravice Bartolomeja Ľudovíta Hechengartnera. Ten ho prezentoval aj v rozsiahlej záverečnej správe zo svojej dlhodobej vizitácie v spišskom mediarskom podniku v roku 1746. Vznik školy pokladal za dôležitý pre nedostatok odborne pripraveného personálu v banskej a hutnej výrobe, čo poškodzovalo štát. V tom čase sa v Smolníku nachádzali dvaja praktikanti – spomínaný I. Lill, ktorý by mal byť podľa Hechengartnera ustanovený do funkcie adjunkta merača, a Ján Gašpar Nicolaschy, ktorý predtým pracoval v premývacích závodoch na haldách. S obsahom výučby sa v zásade stotožňoval s Multzovou koncepciou, pričom zdôrazňoval, že geometrii a meračstvu by sa praktikanti mali venovať každý týždeň jeden deň. Mesačný plat vyplácaný vtedy praktikantom vo výške šesť a osem zlatých označil za nedostatočný.⁴⁸ O poznatkoch a vedomostiach z baníctva a hutníctva J. E. Multza von Walda sa Hechengartner vyjadril uznanlivo a so značným rešpektom.

Začiatkom marca 1747 Dvorská komisia pre baníctvo a mincovníctvo nariadila Úradu pre meď a ortuť vyplatiť za knihy pre banícku školu v Smolníku 110 zlatých 5 grajciarov známemu viedenskému kníhkupcovi Jánovi Pavlovi Krausovi (1701 – 1776), ktorý ich dodal.⁴⁹ Vďaka tejto informácii vieme, že Multzom navrhnuté knihy pre školu skutočne zakúpili a prípravy na začatie výučby pokračovali.

Postupne začali do Smolníka prichádzať aj budúci poslucháči baníckej školy. Medzi prvými získal dekrét na preloženie stupový majster a banský merač v Idriji Ján Anton von Steinberg. V Idriji pôsobil od roku 1737 ako prvý praktikant tamjších erárnych ortuťových baní. Následne našiel uplatnenie ako merač a stupový majster

---

rožňavský richtár Ján Soos. Viac o tom LUKÁČ, Andrej. Rožňava v období pozdneho feudalizmu a v podvečer buržoáznej revolúcie. In TAJTÁK, Ladislav et al. *Dejiny Rožňavy I*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo 1978, s. 250 – 252.

⁴⁷ „Endlich kammet auch der von mir erst unlängst zu diesen Ende herein berufene Ignatius Lihl in Betrachtung.“ ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 10, kar. 19, spis z 27. 1. 1747, príloha zo 7. 12. 1746.

⁴⁸ Tamže, r. Nr. 10, kar. 19, spis z 29. 1. 1747.

⁴⁹ Tamže, r. Nr. 12, kar. 22, spis z 8. 3. 1747; Viac o J. P. Krausovi BACHLEITNER, Norbert – EYBL, Franz M. – FISCHER, Ernst. *Geschichte des Buchhandels in Österreich*. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag 2000, s. 119 – 120; FRANK, Peter R. – FRIMMEL, Johannes. *Buchwesen in Wien 1750 – 1850*. Kommentiertes Verzeichnis der Buchdrucker, Buchhändler und Verleger. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag 2008, s. 105 – 106.

v ortuťových baniach, ktoré spravoval jeho otec František Anton Steinberg v Idriji. Z vlastnej iniciatívy pracoval od roku 1742 ako praktikant v Banskej Štiavnici, konkrétne na Vindšachte a Siglisbergu, kde počas svojej praxe v roku 1745 vyhotovil podrobný prospekt s bankými prevádzkami erárneho bankého závodu Horná Bieberova štôlna.⁵⁰ Napokon sa vo februári 1746 vrátil do Idrije, kde pôsobil až do roku 1747, keď bol dekrétom z 8. apríla preložený do Smolníka. Tu mal pracovať ako banký úradník s ročným platom 500 zlatých a zároveň sa od začiatku mája 1747 (keď bola oficiálne zriadená smolnícka banícka škola) vzdelávať v úpravníctve, hutníctve, a vôbec vo všetkých montánných vedách. Hneď po príchode do Smolníka bol povinný zložiť prisahu.⁵¹ Steinberg počas pôsobenia v spišskom mediarskom podniku a štúdiu na baníckej škole vyhotovil v roku 1748 spolu s J. G. Reitznerom monumentálnu prehľadovú mapu erárnych i súkromných baní pod smolníckym Spitzenbergom s detailnou vedutou Smolníka.⁵²

Krátko pred vydaním oficiálneho nariadenia o založení baníckej školy – začiatkom mája 1747 – Dvorská komisia pre baníctvo a mincovníctvo povolila vyplatiť po 100 zlatých trom praktikantom – Karolovi Fridrichovi Ederovi, E. Rezovi a Adamovi Antonovi Sartorimu na úhradu nákladov spojených s cestou do Smolníka s cieľom štúdia na baníckej škole. Sartori a Rez dovedy pôsobili ako praktikanti Hlavného mincovného úradu vo Viedni a od mája 1747 už ako praktikanti smolníckeho inšpektorského úradu a mediarskeho podniku.⁵³

V tom čase bolo už o vzniku školy jednoznačne rozhodnuté. Na svojom zasadnutí viedenská Dvorská komisia pod vedením K. F. Königsegga von Erps 18. apríla 1747 schválila dekrét o reforme inšpektorského úradu v Smolníku, ktorý bol predložený panovníčke aj s menším výťahom o založení baníckej školy. Mária Terézia predložený materiál schválila a 9. mája 1747 nariadenia spolu s novým personálnym štatútom smolníckeho úradu vstúpili do platnosti.⁵⁴ Touto reformou bol Spišský mediarsky podnik vyňatý z právomoci Spišskej komory a začal podliehať Hlavnému komorskogrófskemu úradu v Banskej Štiavnici, od marca 1748 priamo Dvorskému kolégiu pre baníctvo a mincovníctvo. Zmeny v organizačnej štruktúre Inšpektorského úradu v Smolníku sa realizovali v rámci širšie koncipovanej reformy štátnej banskej správy v Uhorsku, ktorá sa uskutočnila koncom 40. rokov 18. storočia a z hľadiska dejín kameralistickej banskej správy ju môžeme označiť za zásadnú. Na inšpektorskom úrade došlo k po-

⁵⁰ Viac o prospekte baní na Vindšachte a Siglisbergu, ako aj o pobyte Steinberga v banskoštiavnickom revíri KAŠIAROVÁ, Elena. Neznáme okolnosti vzniku jedného známeho archívneho dokumentu. In *Zborník Slovenského bankého múzea*, 21, 2007, s. 17 – 22.

⁵¹ ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 13, kar. 24, spis z 8. 4. 1747.

⁵² Reprodukciu a archívnu signatúru prospektu Vindšachty a Siglisbergu uverejnila KAŠIAROVÁ, Elena. *Banícka a hutnícka minulosť Slovenska v kartografických pamiatkach*. Košice : Banská agentúra 2010, s. 46 – 48; Prehľadová mapa smolníckych baní pod Spitzenbergom z roku 1748 je deponovaná pod signatúrou – Štátny ústredný banký archív v Banskej Štiavnici, fond Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici – VI, inv. č. 130.

⁵³ Österreichisches Staatsarchiv in Wien (ďalej len ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (ďalej len FHKA) Neue Hofkammer (NHK), Münz- und Bergwesen (MBW), r. Nr. 14, kar. 26, spis z 8. 5. 1747.

⁵⁴ Tamže, spis z 9. 5. 1747, príloha z 18. 4. 1747.

silneniu kolektívneho rozhodovania zavedením funkcií prísediacich – asesorov, teda na riadení štátneho mediarskeho podniku sa podieľalo sedem úradníkov s hlasovacím právom, ktoré uplatňovali na svojich zasadnutiach.⁵⁵ Súčasťou reformy boli i pomerne rozsiahle personálne zmeny, ako aj nariadenie o založení banickej školy v Smolníku.

Hlavným dôvodom založenia školy sa stal akútny nedostatok kvalifikovaných pracovných síl. Empirické odovzdávanie skúseností a zaúčanie praktikantov priamo v prevádzke už v období nastávajúcej výraznej konjunktúry banskej a hutnej výroby počas prvej polovice 18. storočia nepostačovalo na riešenie aktuálnych technologickeko-výrobných problémov. Ukázala sa potreba teoretickej odbornej prípravy s cieľom zvládnuť základné montánne vedy, ako skúšobníctvo, banské meračstvo, úpravníctvo či hutníctvo. Kvalifikovaný úradník už mal disponovať potrebnými vedomosťami a dokázať konštruktívne riešiť otázky, ktoré sa vyskytli v praxi. Uvedené konštatovania neplatia len pre štátny mediarsky podnik na Spiši, ale aj pre iné erárne banské podniky v habsburskej monarchii, kde môžeme pozorovať tento trend (Jáchymov, Banská Štiavnica, Oravica).

Podľa dekrétu pripraveného úradníkmi viedenskej Dvorskej komisie sa v Uhorsku mali konštituovať tri centrá vzdelávania banského úradníctva – v Banskej Štiavnici pre dolnouhorské (stredoslovenské) banské mestá, v Smolníku pre spišsko-gemerskú banskú oblasť, resp. Horné Uhorsko a v Oravici pre Banát.⁵⁶ Z toho vyplýva, že v roku 1747 išlo už o systémové rozhodnutie elit štátnej banskej správy. Nápadné sú aj väzby a úzke súvislosti medzi hlavnými aktérmi, ktorí stáli pri konštituovaní prvých montánnych škôl v českých a uhorských banských revíroch. Multz von Walda istý čas pôsobil v Jáchymove, kde sa od roku 1716 vyučovalo na miestnej banickej škole. Výučbu zabezpečovali banskí úradníci a neskôr v roku 1733 došlo k významnejšiemu ukotveniu školy vydaním novej inštrukcie spracovanej spomínaným tamojším vrchným banským správcom J. K. Reimbom, ktorá tvorila aj základ podobného nariadenia na vznik banickej školy v Banskej Štiavnici. Každé tri roky mali na jáchymovskej škole ukončiť štúdium štyria praktikanti.⁵⁷

Podľa vzoru Reimbovej inštrukcie pre jáchymovskú školu spracoval v roku 1736 komorský radca a administrátor Úradu vrchného banského a mincovného majstra pre Českú kráľovstvo Ján František von Lauern, s ktorým mal Multz von Walda úzke väzby pred príchodom do Smolníka, inštrukciu pre vtedy novozaloženú banickú školu

⁵⁵ Viac o reforme inšpektorského úradu v roku 1747, personálnych zmenách a jej význame v ďalšom správnom vývoji LACKO, *Príspevok k archontológii*, s. 111 – 121; LACKO, Miroslav. Príspevok k archontológii Vrchného inšpektorského úradu v Smolníku v rokoch 1788 až 1871. In *Montánna história*, 2, 2009, s. 128 – 140.

⁵⁶ „Daß künfftighin drey derley Berg und Schmölz-Schullen, und zwar eine in denen Nieder Hungarischen Bergstädten, eine allda selbst zu Schmölnitz in ober Hungarn, und eine in dem Temesvarer Banat errichtet, jedwedere auch a proportione, und nach Stärkhe deß Werkhs mit der Anzahl deren salarirten Practicanten und Scholarn versetzen anbey aber verhüttet werde.“ – *Chronologisch-systematische Sammlung der Bergesetze der Königreiche: Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und des Großfürstenthumes Siebenbürgen*. Bearbeitet von Franz Anton Schmidt. 7. Band. Wien : Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey 1834, č. 579, s. 196.

⁵⁷ VLACHOVIČ, Dejiny banského školstva, s. 37 – 38.

v Banskej Štiavnici.⁵⁸ Pracovné väzby a osobné kontakty existovali aj medzi Multzom von Walda a vrchným banským majstrom z Oravice Bartolomejom Ľudovítom Hechengartnerom.⁵⁹ Práve v Oravici sa malo konštituovať ďalšie centrum vzdelávania banského úradníctva. Hoci nariadenie z 30. marca 1747 nevypovedá priamo o vzniku školy, pri banátskych baniach mali pôsobiť najmenej štyria praktikanti a každý polrok zložiť komisionálne skúšky. Najlepší z nich mal dostať odmenu 70 zlatých a druhý v poradí 60 zl. Ako praktikanti na oravickom banskom inšpektoráte vtedy pôsobili Jozef Anton Zwick, ktorý v máji 1747 získal miesto hutného pisára v Smolníku, Bernard Fieschler, Ján Riss a Ján Jozef Feckersperger, ktorý neskôr takisto pôsobil v Smolníku. Najprv ako praktikant, od roku 1749 ako pisár pri cementácii medi a výrobe síry. Každý z nich dostával v Banáte ročný plat 156 zlatých.⁶⁰

Spomínaní vrchní montánni úradníci českých a uhorských banských revírov (Reimb, Lauern, Multz, Hechengartner) zohrali kľúčovú úlohu pri konštituovaní prvých baníckych škôl v Uhorsku v 30. a 40. rokoch 18. storočia. Ďalší výskum súvislostí a vzťahov medzi týmito úradníkmi i celými revírmi iste vnesie viac svetla aj do problematiky banského školstva pred rokom 1762.

Banická škola v Smolníku – učebný plán, poslucháči, skúšky

Podľa dekrétu z 9. mája 1747 sa mala smolnícka banská škola orientovať najmä na potreby praxe, čomu sa prispôbil aj obsah výučby so zameraním len na matematické disciplíny nevyhnutné pre banskú prax, teda najmä na aritmetiku, planimetriu, praktickú trigonometriu, mechaniku, ďalej hydrauliku či meračstvo, poznatky o žilách, skúšobníctvo a hutníctvo. Banskú školu riadil vrchný inšpektor J. E. Multz von Walda a študovať tu malo šesť stálych platených praktikantov, ktorým sa týždenne vyplácali tri zlaté, teda každému ročne 156 zl. Títo praktikanti sa v Smolníku vzdelávali šesť mesiacov v roku a po ich uplynutí museli podstúpiť skúšky. Najlepší z nich získal odmenu 70 zlatých, druhý 60 zlatých a tretí v poradí 50 zlatých, podobne ako v Oravici. Vyplatenie odmien schvaľovalo Dvorské kolégium pre baníctvo a mincovníctvo vo Viedni. Okrem odborných zručností sa mali zohľadňovať aj morálne hodnoty praktkantov, ako boli čestnosť, pobožnosť a cudnosť. Tých, ktorí ani po dvoch alebo troch rokoch štúdia neobstáli na skúškach, mal erár prepustiť na základe rezolúcie viedenského Dvorského kolégia a ich miesta obsadiť inými záujemcami, pretože neschopní a neporiadni poslucháči predstavovali stratu času a zlý príklad pre ostatných. Zároveň mali úradníci pozorovať dôvody, prečo k tomu došlo. Praktikant mal už pri prijímaní

⁵⁸ KAMENICKÝ, Banické školstvo, s. 35 – 40; Pozri tiež VOZÁR, Jozef. Začiatky výučby banských odborníkov a založenie baníckej školy v Banskej Štiavnici. In *Zborník Slovenského banského múzea*, 18, 1997, s. 33 – 42.

⁵⁹ Bartolomej Ľudovít a Anna Mária Hechengartnerovci boli krstnými rodičmi Multzovho syna Mária Jozefa Joachima, ktorého krst sa uskutočnil 8. decembra 1746 v Smolníku, teda počas Hechengartnerovej vizitácie na Spiši. LACKO, *Príspevok k archontológii*, s. 152.

⁶⁰ *Chronologisch-systematische Sammlung*, č. 575, s. 144 – 145, 148.

ovládať základné matematické princípy. Študovať mal to, k čomu inklinoval, čo ho zaujímalo a na čo mal predpoklady. Napríklad u poslucháčov, ktorí mali pracovať ako pisári, sa vyžadovali len najnutnejšie matematické kalkulácie. Postačovalo, ak praktikanti získali len základy všetkých prednášaných vied tak, aby si v službe dokázali samostatne a podľa potreby plniť svoje povinnosti. Dôkladne mali úradníci obsadzovať miesta platených praktikantov a akceptovať záujemcov, ktorí už preukázali určité nadanie alebo absolvovali nejaké štúdium.

Meračstvo na škole vyučoval novoustanovený merač Ján Gašpar Reizner a jeho adjunkt I. Lill, skúšobníctvo skúšač J. A. Raabe, banské vedy a poznatky o rudných žilách vrchný banský správca František Zaffiri, hutnícke procesy vrchný hutný správca Ján Würer a hutní pisári Ján Selecký a J. A. Zwick, pričom každý platený i dobrovoľný praktikant mal byť dôkladne vyškolený v týchto disciplínach. Vzhľadom na dôležitosť skúšobníctva v banskom podnikaní sa aspoň jeden deň v týždni mali venovať práve skúšobníctvu. Zároveň si mal každý praktikant na istý čas vyskúšať prácu baníka ako obyčajný muž. Škola bola verejná, teda študovať tu mohli i neplatení dobrovoľní praktikanti, ako napr. ťažiar, úradníci ťažiarstiev či šľachtici. Títo mohli do banskej školy poslať na vlastné náklady svojich potomkov, ktorí by nemuseli neskôr pôsobiť len v štátnej službe, ale mohli by viesť a rozvíjať aj vlastné súkromné podniky.

Pre motiváciu a zvýšenie úsilia študujúcich sa úspešným absolventom koncoročnej verejnej skúšky udeľovali medaily. O ich udeľovaní hlasovali úradníci Vrchného inšpektorského úradu. Určovali sa podľa štyroch prednášaných disciplín, čiže mohol ich získať ten, kto sa osvedčil v matematike a meračstve, ďalej ten, kto sa vyznal v baníctve, preukázal najlepšie zručnosti zo skúšobníctva, a napokon ten, ktorý sa osvedčil v hutníctve. Úspešný poslucháč mohol získať podľa vlastnej voľby jednu zlatú a jednu striebornú medailu alebo len jednu striebornú pamätnú medailu a peniaze v hodnote zlatej medaily čiže 15 zlatých.⁶¹ Samozrejme, všetci praktikanti, ktorí sa zúčastnili skúšky, mali byť hodnotení, o čom sa vyhotovila podrobná správa, aby komorskí úradníci vedeli o poslucháčoch a ich prospechu.

Odmeňovať sa mali aj prednášajúci úradníci. Každému, kto vyučoval praktikantov, sa mala priznať odmena 30 zlatých, ale iba v prípade, že poslucháč bol už dostatočne odborne pripravený. Vtedy úradníci podali správu vrchnému inšpektorovi a on vymenoval komisárov, ktorí praktikantov dôkladne preskúšali. Potom vyhotovili posudok a vyučujúcemu úradníkovi sa tak mohla vyplatiť rekompenzácia.⁶²

Priblížme si osudy praktikantov, ktorí predstavovali prvých poslucháčov baníckej školy v Smolníku. V období založenia baníckej školy prišlo do Smolníka viacero banských úradníkov a praktikantov z Idrije, Viedne, Banátu a Čiech.⁶³ Úradníci z českých

⁶¹ K téme prospechových medailí pozri tiež SCHENK, Georg W. Prämienmedaillen der Bergakademie Schemnitz und ihrer Vorläufer. In *Der Anschnitt*, 10, 1958, 4 – 5, s. 25 – 35; MAGULA, Rudolf. Banícke školy na východnom Slovensku pred rokom 1918. In *Historica Carpatica*, 18, 1987, s. 47 – 53.

⁶² *Chronologisch-systematische Sammlung*, č. 579, s. 196 – 208; ÖStA, FHK NHK, MBW, r. Nr. 14, kar. 26, spis z 9. 5. 1747.

⁶³ Z Čiech prišiel do Smolníka počas Multzovho pôsobenia vo funkcii vrchného inšpektora aj hutný skúšač Ferdinand Anton Leonhard. Začiatkom 30. rokov 18. storočia študoval meračstvo, skúšobníctvo

banských revírov sa podieľali v Smolníku na zabezpečovaní výučby, rovnako hutný pisár J. A. Zwick z Banátu. Spomenuli sme aj J. A. von Steinberga z Idrije, ktorý síce pôsobil v Smolníku v pozícii úradníka, ale podľa nariadenia viedenských úradníkov mal študovať montánne vedy na tejto škole. Steinberg okrem štúdia na baníckej škole dozeral na stupy a pracoval na inšpektorskom úrade ako protokolista. Čoskoro, už v auguste 1747, sa ukázalo, že na funkciu protokolistu sa nehodí, pretože nedokáže koncipovať. Navyše sa v tom čase na úrade riešilo značné množstvo právnych záležitostí, o ktorých bolo potrebné korešpondovať s okolitými stolicami v latinskom jazyku, čo Steinberg podľa vrchných smolníckych úradníkov nedokázal. Preto musel často sám vrchný inšpektor koncipovať jednotlivé dokumenty, a to ho pri práci mimoriadne zaťažovalo.⁶⁴ Keďže z úradu nebolo možné priamo dozeráť na banskú a hutnú výrobu, mal byť vrchný inšpektor odbremený od písomnej agendy a na miesto protokolistu mali prijať Františka Poppila z Baia Mare (Nagybánya). Podľa názoru vrchného inšpektora Multza bol na takú pozíciu mimoriadne vhodný, keďže dokázal samostatne koncipovať a ovládal latinský, nemecký, maďarský, slovenský a valašský jazyk. Napokon Dvorské kolégium pre baníctvo a mincovníctvo vo Viedni na čele s K. F. Königseggom von Erps nariadilo, že Steinberga mali v Smolníku skutočne zbaviť povinností protokolistu a vo väčšej miere mal vykonávať dozor priamo v banských a povrchových prevádzkach, ako aj pokračovať v štúdiu na baníckej škole. Miesto protokolistu nemalo byť obsadené, ale z dôvodu šetrenia by úlohy s tým spojené vykonával iný úradník za príplatok dva zlaté týždenne.⁶⁵

Okrem Steinberga prišiel z Idrije do Smolníka aj praktikant Karol Schels, ktorému mali v júli 1747 preplatiť cestovné náklady spojené s príchodom do Smolníka. Zároveň sa 14. júla 1747 vo Viedni rozhodlo o preložení vrchného plaviča erárnych ortuťových

---

tvo a hutníctvo na baníckej škole v Jáchymove, o čom vystavil hodnoverné potvrdenie jáchymovský hutný úradník Kristián Heüppel. V júni 1747 zo Smolníka dočasne vycestoval na Hechengartnerov podnet do Banátu vo veci riešenia úpravy zlatonosných a strieborných rúd. Po Multzovej smrti bol v roku 1749 vyslaný naspäť do Čiech údajne pre jeho nedostatočné vedomosti o skúšobníctve medi. S Multzom udržoval evidentne i úzke osobné vzťahy, keďže Multzovci boli krstnými rodičmi jeho dcéry Johany Šarloty, pokrstenej v Smolníku 31. augusta 1747. NA, f. VHÚ Jáchymov, inv. č. 3 221, kar. 216, spis zo 14. 4. 1731; ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 16, kar. 31, spis z 22. 7. 1747; LAC-KO, *Prispevok k archontológii*, s. 148.

⁶⁴ „Weillen von Jugend an in literariis, wie auch in heyer nicht wenig gearbeithet habe, meine Augen nothwendiger weise, sonderlich bey meinen Alter welches mehr zu 60 als 50 Jahren kommet sambt denen Cräften nachgeben müssen, über dises ist die direction übertragen worden.“ ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 20, kar. 41, spis z 30. 9. 1747, príloha z 29. 8. 1747.

⁶⁵ Tamže, r. Nr. 21, kar. 43, spis z 23. 10. 1747. Problémy s vytvorením miesta protokolistu pre nárast písomnej agendy sa však neskončili. Obsadenia tejto pozície sa domáhal vrchný inšpektor Multz von Walda už v júni 1747 a za vhodného kandidáta označil istého Formaneka, ktorý pracoval ako advokát v bližšie neurčenom českom banskom meste. Podľa Multza ovládal latinský, nemecký a slovenský jazyk, bol znalý bansko-súdnych záležitostí, pričom by mu stačil ročný plat 400 zl. Nový pokladník Adam Anton Wessely nemohol plniť úlohy spojené s protokolovaním na inšpektorskom úrade, pretože mu nezvyšoval čas popri riadení pokladne a navyiac dostatočne neovládal nemecký jazyk – tamže, spis z 24. 10. 1747, príloha z 21. 6. 1747. Problémy s protokolovaním na inšpektorskom úrade tak pretrvávali naďalej, až v roku 1750 sa spomína vo funkcii protokolistu Alexander von Uhlein.

baní v Idriji Mateja Lanského do Smolníka, kde mal pôsobiť ako správca stupových závodov. V tejto funkcii už predtým pôsobil v Banskej Štiavnici.⁶⁶ Príchod odborníkov na úpravníctvo súvisel s výstavbou nových stúp na Spiši.

Poslucháčmi baníckej školy malo byť najmä šesť platených praktikantov. Okrem spomínaných – K. F. Edera, E. Reza a A. A. Sartoriho – to bol Maximilián Ruprecht, M. Schwarz a J. G. Nicolaschy. Ako sme naznačovali, Rez a Sartori boli pôvodne praktikantmi Hlavného mincovného úradu vo Viedni. Najmenej vieme o Ederovi, ktorý sa vo februári 1749 stal hutným praktikantom. Neskôr pravdepodobne v spišskom mediarskom podniku nepôsobil. E. Rez sa už v roku 1749 stal vrchným bankovým správcom a prísediacim inšpektorského úradu. Sartori azda podobne ako Eder našiel uplatnenie v inom banskom podniku. M. Ruprecht (29. 9. 1719 Smolník – 22. 6. 1786 Smolník) pochádzal zo známeho rodu bankových úradníkov, ktorého členovia pôvodne pracovali v mediarskom podniku v Banskej Bystrici a po roku 1711 v Smolníku. V čase založenia tunašej baníckej školy mal za sebou už dlhšie pôsobenie v pozícii praktikanta, preto bol v roku 1747 na návrh B. L. Hechengartnera z 21. júna 1747 povýšený do funkcie zásobovacieho pisára a archivára. V päťdesiatych rokoch 18. storočia sa stal vrchným lesným správcom inšpektorského úradu a v tejto funkcii pôsobil dlhodobo. J. G. Nicolaschy (1717 Smolník – 29. 3. 1770 Smolník) taktiež pochádzal zo starého úradníckeho rodu a v roku 1747 už mal istú prax, preto aj jeho navrhli Hechengartner a vrchní úradníci podniku na postup do funkcie adjunkta komorského skúšača, čo sa i zrealizovalo. Vo februári 1749 sa stal smolníckym lesným správcom, ktorým bol prakticky až do smrti. M. Schwarz pochádzal z Krompách, ako praktikant vo februári 1749 postúpil do funkcie kontrolóra smolníckeho provizorátu. V päťdesiatych rokoch 18. storočia pracoval najprv v pozícii kontrolóra pokladne a neskôr dlhodobo ako pokladník inšpektorského úradu, resp. mediarskeho podniku.⁶⁷

Na uvoľnené praktikantské miesta navrhol B. L. Hechengartner prijať syna účtovníka Jána Rembsa alebo mladého Seleckého (syn hutného pisára, pravdepodobne išlo o Jozefa Seleckého). Obaja už mali isté školské vzdelanie, ovládali nemecký, latinský, maďarský a slovenský jazyk a počítanie. Úradníci viedenského Dvorského kolégia navrhli aj spomenutého K. Schelsa z Idrije, ktorý bol synom registrátora Dvorskej komory vo Viedni Jána Štefana Schelsa. Na druhé miesto mali byť teda prijatí dvaja praktikanti, mladý Rembs i Selecký, s tým, že každému by sa vyplácalo polovičné štipendium.⁶⁸

Každodenný život praktikantov – poslucháčov baníckej školy – nebol v Smolníku jednoduchý, pretože nízky plat im nestačil na pokrytie všetkých životných nákladov. V septembri 1747 žiadali E. Rez, K. F. von Eder, A. von Sartori a K. Schels o zvýšenie prídelu deputátneho dreva, pretože miestna klíma, ako aj ich tunajšie byty boli príliš studené a plat im nestačil na nákup ďalšieho dreva. Na základe odporúčania vrch-

⁶⁶ Tamže, r. Nr. 16, kar. 31, spisy zo 14. 7. 1747. Steinbergovi sa malo za cestu z Viedne do Smolníka vyplatiť 100 zl., Schelsovi 75 zl. a Lanskému na cestu z Idrije do Viedne 25 zl.

⁶⁷ Viac o tom LACKO, *Príspevok k archontológii*, s. 94 – 195; ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 16, kar. 31, spis zo 14. 7. 1747, príloha z 21. 6. 1747.

⁶⁸ Tamže.

ných úradníkov inšpektorského úradu im viedenské Dvorské kolégium povolilo vydať bezplatne 20 siah dreva.⁶⁹ Zároveň sa vyskytovali aj problémy s ubytovaním praktikantov či iných študentov, ktorí prichádzali do Smolníka na banícku školu. Problém s nedostatkom služobných bytov sa spomínal i v súvislosti s právnym vysporiadaním pozostalosti po nebohom kontroverznom účtovníkovi Jánovi Michalovi Hopfenovi, keď sa navrhovalo využiť niekdajší Hopfenov majer na byty pre erárnych banských úradníkov.

Vyučovanie na baníckej škole v roku 1747 prebiehalo v súlade s učebným plánom i pôvodnými zámermi. Praktikanti sa vzdelávali v matematických vedách, banskom meračstve a v iných disciplínach, zároveň každý týždeň absolvovali obhliadky banských pracovísk. Multz von Walda učil predovšetkým z vlastných rukopisných diel.⁷⁰ V tomto období dokončil rukopis *Zrkadlo banského sudcu*, ktorý sa týkal banského práva a praxe banských súdov, a dielo plánoval vydať tlačou. Z toho dôvodu nariadilo viedenské Dvorské kolégium hlavnému komorskému grófovi v Banskej Štiavnici, aby Multzov rukopis posúdil tamojší banský majster Jozef Schmid.⁷¹ Edičný zámer sa pravdepodobne i z dôvodu autorovej smrti nakoniec neuskutočnil.

V nadväznosti na štúdium sa 23. septembra 1747 uskutočnili skúšky, na ktorých boli praktikanti hodnotení. Absolventi museli zodpovedať trinásť otázok z aritmetiky, päť z geometrie a šesť z metalurgie, teda baníctva a hutníctva. Dobrovoľný – erárom neplatený praktikant Kristián Paecken (Pöcken) mladší, syn nebohého rožňavského lekára, skončil ako najlepší. Sám Multz mimoriadne ocenil jeho schopnosti a to, že i najzložitejšie otázky dokázal vyriešiť sám. Paeckenovo štúdium na smolníckej škole predstavuje dosiaľ celkom neznámy fakt v jeho biografii. Prvotné štúdium absolvoval už v Rožňave, kde pôsobil jeho otec ako stoličný lekár Gemerskej stolice. Po otcovej smrti (14. 8. 1747) bol praktikantom v súkromnom banskom podniku svojho strýka Mateja Karnera pri Dobšinej. O rok neskôr už študoval medicínu vo Wittenbergu, v Halle a Jene. Po štúdiách istý čas tiež pôsobil ako stoličný fyzikus Gemerskej stolice. V päťdesiatych rokoch 18. storočia odišiel do Ruska, kde sa stal jedným z najvýznamnejších lekárov – primárom vojenskej nemocnice v Petrohrade, tajomníkom Medicínskeho kolégia, najvyššej zdravotníckej inštitúcie v Rusku a autorom prvého ruského liekopisu.⁷²

⁶⁹ Tamže, r. Nr. 20, kar. 41, spis z 28. 9. 1747, príloha z 13. 9. 1747.

⁷⁰ „Nach meinen in all derley Scientificis verfasseten Opusculis.“ Pozri ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 21, kar. 42, spis z 9. 10. 1747.

⁷¹ Tamže, r. Nr. 16, kar. 31, spis z 31. 7. 1747.

⁷² Jeho otec Kristián Paecken starší pochádzal z Pruska, usadil sa v Rožňave a od roku 1721 zastával funkciu stoličného lekára Gemerskej stolice. V roku 1724 sprevádzal po spišsko-gemerskej banskej oblasti známeho nemeckého polyhistora Františka Ernesta Brückmanna. O Kristiánovi Paeckeni mladšom viac BOKESOVÁ-UHEROVÁ, Mária. Kristián Paecken (1730 – 1779). In TIBENSKÝ, Ján et al. *Priekopníci vedy a techniky na Slovensku I*. Bratislava : Obzor 1986, s. 183 – 186; AMBRUS, Tünde. Dr. Christian Paecken ml. a Ruský lékopis. In *Sborník přednášek z dějin farmacie České farmaceutické společnosti ČLS JEP 2009*, s. 20; TIBENSKÝ, Ján – URBANCOVÁ, Viera. *Slovensko očami Európy 900 – 1850*. Bratislava : Academic Electronic Press 2003, s. 157.

S priaznivým hodnotením na skúškach obstáli aj praktikanti E. Rez, K. F. Eder a K. Schels. A. Sartoriho pokladal za rozvážneho a skúseného v počítaní, avšak M. Schwarz, Selecký mladší i dobrovoľný praktikant Koch rozumeli učebnej látke už ťažšie a pomalší boli aj v jednotlivých matematických operáciach. Seleckého považoval Multz za nádejného úradníka. S najhorším prospechom skončil syn účtovníka mediarskeho podniku Rembs mladší, ktorý sa prejavil ako povrchný a lenivý, preto ho vrchný inšpektor rázne napomenul.

Záujem o štúdium na smolníckej baníckej škole prejavil aj mladý Alexander von Uhlein z Košíc, ktorý bol synom nebohého radcu Spišskej komory Dávida Uhleina. Na miesto plateného praktikanta ho odporúčal jeden z radcov Spišskej komory Ján von Ternyey. Mladého Uhleina sa zastával i Multz, pretože mu zrejme bol sympatický jeho záujem o baníctvo a navyše Uhlein nedisponoval žiadnymi financiami, aby mohol štúdium absolvovať ako dobrovoľný praktikant. Poukázal na ťažkosti, aké museli v Uhorsku znášať cudzinci, ak sa chceli užiť. Platené praktikantské miesta boli totiž na inšpektorskom úrade obsadené, preto mu Multz navrhoval vyplácať len malú podporu 13 zlatých mesačne. Úradníci viedenského Dvorského kolégia však uvedený návrh neakceptovali a odkázali, že adept musí zostať trezlivý.⁷³ Napokon A. von Uhlein predsa len prišiel do Smolníka, stal sa tu protokolistom, čím sa podarilo vyriešiť aj problém s týmto miestom a nárastom písomnej agendy, a v decembri 1748 sa tu i oženil.⁷⁴

Ako vyplýva z načrtnutého, na baníckej škole v Smolníku študovali okrem štátom platených praktikantov aj dobrovoľní expektanti, ale nevedla sa o nich evidencia, preto o niektorých nemáme žiadne poznatky.

V súvislosti s ustanovením administrátora v Smolníku 1. marca 1748 došlo i k zmenám na baníckej škole. I keď horlivosť Multza von Walda, ktorý tu prednášal zo svojich diel, bola schvaľovaná, praktikanti sa mali orientovať viac na prax. Preto sa teóriu nemali učiť v škole viac ako dva dni v týždni a každý deň len jednu hodinu alebo nanajvýš jeden a pol hodiny. Každý praktikant mal pobudnúť denne v prevádzke vybranej podľa jeho nadania. Praktikanti tak mali podstúpiť skutočnú prax a u jednotlivých úradníkov pôsobiť rovnaký čas, aby nadobudli riadne skúsenosti. Pri každom z nich sa im predpisala prax aspoň jeden deň týždenne.⁷⁵ Uvedené fakty naznačujú, že tak ako samotný vznik, tak i existencia školy a výučba na nej záviseli výhradne od praktických potrieb štátnej banskej správy, pričom nebolo absolútne zámerom spraviť z tohto typu výchovy praktikantov vyššiu odbornú školu orientovanú na štúdium teórie montánných vied. K tomu naozaj došlo až po roku 1762 založením Banskej akadémie v Banskej Štiavnici.

Po smrti vrchného inšpektora Multza von Walda pokračovala činnosť baníckej školy ďalej, čo dokazuje jej presťahovanie z inšpektorského domu do budovy podnikovej správy (*Cammerhaus*). Pôvodne sa učilo na škole práve v inšpektorskom dome, kde býval vrchný inšpektor so svojou rodinou a v auguste 1748 už nový inšpektor Krištof Gottlieb Czebrowsky von Eckersberg, ktorý obýval štyri izby na hornom podlaží. V bu-

⁷³ ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 21, kar. 42, spis z 9. 10. 1747.

⁷⁴ LACKO, *Príspevok k archontológii*, s. 178.

⁷⁵ *Chronologisch-systematische Sammlung*, č. 600, s. 467.

dove podnikovej správy – tzv. komorskom dome – na dolnom podlaží obýval dve izby provizor, ktorý sa mal podľa nariadenia viedenského Dvorského kolégia z 1. septembra 1748 presťahovať do inšpektorského domu. Práve tu boli na dolnom podlaží dve veľké izby s komorou, v ktorých sídlila banícka škola. Z inšpektorského domu mali školu presťahovať do budovy podnikovej správy, kde sa pre ňu mali nájsť dostatočne veľké priestory.⁷⁶ Zároveň sa tak splnilo pranie administrátora Jozefa Fischera, ktorý si želal mať školu pod väčším dohľadom. V nasledujúcich rokoch sa o smolníckej baníckej škole vyskytujú zmienky len sporadicky. Či výučba na škole pokračovala i po personálnych a správnych zmenách v rokoch 1749 – 1750, bude musieť objasniť ďalší výskum.⁷⁷ Špecifikum bádania o smolníckej škole predstavuje skutočnosť, že inštitucionálne nešlo o samostatnú ustanovizeň, ale bola bezprostrednou súčasťou inšpektorského úradu, teda správy spišského mediarskeho podniku. Tomu zodpovedá i pramenná základňa, ktorú netvorí samostatná registratúra školy, ale len rôzne príležitostné správy.

V predloženej štúdii sa nám podarilo objasniť problematiku materiálneho a personálneho zabezpečenia baníckej školy v Smolníku, osudy poslucháčov a vyučujúcich bankských úradníkov v prvej fáze jej existencie. Konštituovanie prvých montánných škôl v uhorských bankských revíroch v 30. a 40. rokoch 18. storočia súviselo vo významnej miere s rastúcou potrebou odborne kvalifikovaného personálu v čase stupňujúceho sa hospodárskeho významu banskej a hutnej výroby pre štát a štátne financie ranonovovekej habsburskej monarchie. Tradičné zaúčanie sa mladých adeptov len na základe empirie priamo v prevádzke sa ukazovalo v prvej polovici 18. storočia už ako neefektívne a nepostačujúce, preto bolo treba postaviť výchovu bankského úradníctva na teoretické základy. Z uvedeného dôvodu vznikol v prostredí kamealistickej banskej správy v predmetnom období špecifický typ odbornej praktickej školy, ktorá mala praktikantom ponúknuť okrem praktických skúseností z výroby i elementárne teoretické základy montánných vied. Tento zásadný rozdiel vo výchove personálu predstavoval nový kvalitatívny posun, ktorý sprevádzali aj ďalšie zmeny vo vývine expertnej kultúry, poznávania a riadenia. Proces ďalšej špecializácie a akcelerujúcej modernizácie však pokračoval. Konkrétne v druhej polovici 18. storočia zakladaním už vyššieho typu odborných škôl – bankských akademií.

Výskum načrtnutých zložitých procesov aj v podmienkach uhorského baníctva istotne prinesie ešte ďalšie nové vysvetlenia tohto fenoménu. Podmienkou je fakt, aby bádateľ vstupujúci na predmetné pole výskumu bol dôkladne pripravený a zbavený tendenčných ideologicky podmienených dogiem či lokálpatriotizmu v snahe dokázať prioritu niektorej zo škôl. Zvlášť spomenutým nemiestnym úsilím o dokázanie prvenstva svojej lokality v dejinách bankského školstva a neustálym posúvaním datovania

⁷⁶ ÖStA, FHKA NHK, MBW, r. Nr. 32, kar. 69, spis z 1. 9. 1748.

⁷⁷ V literatúre sa objavujú údaje, že v 50. rokoch 18. storočia na baníckej škole v Smolníku študoval Krištof Traugott Delius a v roku 1755 tu na praktikantských skúškach získal jednu zlatú a dve strieborné medaily, čo bude musieť preveriť ďalší výskum v archívnych fondoch Dvorskej komory vo Viedni. SOPKO, Anton. Krištof Traugott Delius (1728 – 1779). In TIBENSKÝ, Ján et al. *Priekopníci vedy a techniky na Slovensku 1*. Bratislava : Obzor 1986, s. 281.

jednotlivých škôl hlbšie do minulosti sa dosiaľ už diskvalifikovali mnohí autori.⁷⁸ Zmyslom, resp. cieľom výskumu tém z montánnej histórie je komplexné historické poznanie banských oblastí na území dnešného Slovenska, z ktorých práve v období ranonovovekej konjunktúry vychádzali kľúčové modernizačné impulzy a v ktorých sa kumuloval pozoruhodný hospodársky, sociálny a kultúrny kapitál.

DIE BERGSCHULE IN SCHMÖLLNITZ (SMOLNÍK) IM LICHT DER NEUEN ERKENNTNISSE

Miroslav Lacko

Die vorliegende Studie stellt einen Beitrag zu den Anfängen des Montanschulwesens in der Habsburgermonarchie in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts dar. Der Autor erklärt sowohl die Zusammenhänge der Gründung der Bergschule in Schmöllnitz, die Ideengeneese, die Materialversorgung und Personalangelegenheiten, als auch die Schicksale der Studenten und Schullehrer – Montanbeamten in der ersten Phase ihrer Existenz. Die Entstehung der ersten Bergschulen in den ungarischen Bergbaurevieren in den 1730er und 1740er Jahren stand bedeutungsvoll in Verbindung mit dem wachsenden Bedarf des fachmännisch qualifizierten Beamtentums in der Zeit der ansteigenden Wirtschaftsbedeutung des Berg- und Hüttenwesens für den Staat und die Staatsfinanzen der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie. Das traditionelle Anlernen der jungen Adepten nur auf Grund der Empirie direkt im Betrieb, erwies sich in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts schon als ineffektiv und insuffizient, infolgedessen sollte man die Erziehung der Montanbeamten auf eine theoretische Basis gestellt werden. Deshalb entstand der spezifische Typ der beruflichen praktischen Schule, die den Praktikanten außer den praktischen Erfahrungen aus der Metallherzeugung auch die theoretischen Grundlagen der Montanwissenschaften anbot.

Die Schmöllnitzer Bergschule wurde im Jahr 1747 gegründet und ihre Errichtung im Rahmen des hiesigen Oberinspektor-Amtes bildete einen Bestandteil der Maßnahmen zur Unterstützung des Kupferbergbaus im Zips-Gemerer Montangebiet. Der Verfasser erwähnter Maßnahmen, Georg Ernest Multz von Walda, wirkte in Schmöllnitz als Oberinspektor und Verwalter des staatlichen Kupferunternehmens und an der Schule lehrte er aus seinen eigenen Werken – den montanwissenschaftlichen Handschriften. Nach dem Tod des Oberinspektors Multz von Walda, am 25. Mai 1748 setzte man im Unterricht fort. Die Schicksale der Bergschule nach der Umbildung des Oberinspektor-Amtes im Jahr 1750 müssen noch durch weitere Geschichtsforschung erhellt werden.

---

⁷⁸ Niektorých z nich sme spomenuli aj v tejto štúdii. V duchu absolútne plytkej fabulácie sa nesie napríklad text Rafaela Szabóa v kontroverznej „monografii“ Smolníka, v ktorom vznik Banskej akadémie v Banskej Štiavnici zasadil do Smolníka. Pozri SZABÓ, Rafael. Mesto Smolník, vzájomné vzťahy medzi využívaním ložiska, osídlením a kultúrou. In BARTALSKÝ, Ján et al. *Smolník – mesto medenorudných baní. Geológia ložiska polymetalických rúd, ich využívanie a vplyv na mesto a okolie*. Bratislava : Geocomplex 1993, s. 287.

Der Autor weist in der vorliegenden Studie ebenfalls auf mehrere Desinterpretationen dieses Themas, hin, die aus ideologischen Gründen entstanden.

Mgr. Miroslav Lacko, Historický ústav SAV, P. O. Box 198, Klemensova 19, 844 99 Bratislava